

Het verlaten koninkrijk

Hugo Pos

bron

Hugo Pos, *Het verlaten koninkrijk*. Instituut voor Leerplanontwikkeling, Enschede 1996

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/pos_002verl01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

korte biografie

Hugo Pos, geboren 1913 in Paramaribo, kwam op 14 jarige leeftijd naar Nederland. Volgde in Alkmaar het gymnasium en studeerde rechten in Leiden.

Direct na de capitulatie besloot Pos om Nederland te verlaten, hetgeen hem uiteindelijk lukte. Via Finland, Rusland, Japan, Californië en Canada belandde hij tenslotte in Engeland. Vervolgens diende hij als militair bij de koopvaardij, in Suriname en Indonesië.

In 1948 keerde hij naar Nederland terug, maar ging in 1950 als 'ambtenaar ter beschikking' belast met rechtspraak terug naar Suriname. Al snel volgde promotie tot rechter. Die functie bekleedde hij tien jaar, daarna was hij vier jaar procureur-generaal. In 1964 verhuisde hij opnieuw naar Nederland, deze keer voorgoed. Tot 1974 was hij rechter in de Amsterdamse rechtbank, van 1974 tot 1983 raadsheer en vice-president van het Gerechtshof in Den Haag. Bij de oprichting in 1985 was hij voorzitter van het Landelijk Bureau Racismebestrijding.

Literair actief was Pos voor het eerst in zijn studiedagen. Hij publiceerde gedichten in het blad van het Leids studentencorps, *Virtus*, en maakte ook enige tijd deel uit van de redactie. Als schrijver debuteerde hij echter pas in 1985 met de verhalenbundel *Het doosje van Toeti*.

In 1995 werd zijn autobiografie *In Triplo* gepubliceerd, begin 1996 bekroond met de E. du Perronprijs 1995.

Pos is een van Nederlands pure verhalenschrijvers. De levensvisie die in zijn verhalen tot uiting komt, is niet alleen beïnvloed door de Surinaamse cultuur, maar ook door het oosterse denken. Het is volgens Pos de 'grootste gemene deler in de Oosterse filosofie' die hem aanspreekt: het besef dat de natuur haar loop heeft en dat de mens daarin maar een betrekkelijk kleine rol speelt.

Naast de genoemde titels verschenen van zijn hand o.a.: *Een uitroep zonder uitroep* (kwatrijnen), *De ziekte van Anna Printemps*, *Reizen en stilstaan*, *Het mausoleum van de innerlijke vrede*, *Van het een en Voordat ik afreis* (kwatrijnen). Onlangs verscheen *Voorbij Confucius*

Een Kroonbenoeming

Never trouble trouble until trouble troubles you. Het was de geijkte formule van tandarts Hiwat waarmee hij vermeende klachten, als we ons verbeeldden dat we ergens iets voelden, opzij schoof. Was er werkelijk iets aan de hand, dan werd hij een man van de daad en greep resoluut in, meestal met de boor, als het moest met de tang. Hij placht dat zinnetje woord voor woord uit te spreken, alsof hij na eindeloos wikken en wegen op de formule was gestoten om haar nooit meer prijs te geven.

Dokter Hiwat woonde in het stenen huis aan de Gravenstraat, een van de vijf stenen huizen die Paramaribo telde. Hij had in Amerika gestudeerd. Daarvan getuigden de twee fraai ingelijste bullen die aan de wand van de praktijkkamer hingen. Zijn vrouw kwam uit B.G. - Brits Guyana-. Men zei dat ze uit een gefortuneerde familie stamde en je kunt rustig aannemen dat die veronderstelling niet uitsluitend berustte op het goud in haar mond.

Dokter Chas Hiwat - Dental Surgeon stond er op een zorgvuldig gepoetste koperen plaat aan de deur te lezen. De dokter had een niet overmatig drukke, maar toch wel goed lopende praktijk. Ze liet hem voldoende ruimte om er een kleine citrusaanplant aan de Kwatta op na te houden, hetgeen zijn aanzien nog aanzienlijk vergrootte. Hij was, in tegenstelling tot zijn broer die een joviale kleine aannemer was en met 'baas' werd aangesproken, een kapitalist in spe; hij behoorde om zo te zeggen tot een zich, na het verval van de plantages, opnieuw vormende Surinaamse bourgeoisie.

Alles ging naar wens in zijn leven, zijn twee kinderen deden het goed op school, zijn vrouw bracht hem niet in opspraak, kuiperij en doodslag bleven beperkt tot de boeken van Maria Corelli en Sherlock Holmes. Totdat op een ochtend die in niets verschilde van alle andere och-

tenden, mevrouw Vettemolen, de vrouw van een uitgezonden Hollandse rechter bij hem aanklopte.

Rechter Vettemolen was een tengere, streng kijkende, onberispelijk geklede man met een monocle. Hij was de enige monocledrager in Suriname en als zodanig al een bezienswaardigheid. Men vertelde van hem dat hij naar Suriname was gekomen omdat hij de speelschulden van zijn broer had betaald en dientengevolge zijn leven niet kon voortzetten op de royale voet die hij gewend was. Zijn vrouw was een Engelse en op grond van monocle en vrouw werd hij aangezien voor het prototype van een Engelse lord.

Hoewel Paramaribo een kleine stad is, waar iedereen die maar even meetelt elkaar behoort te kennen, gold dat niet voor rechter V. en zijn vrouw. Ze hadden zich van den beginne af op een afstand gehouden, een stijl die men anderen kwalijk zou hebben genomen, maar die, naar men aannam, bij een Engelse lord en zijn lady paste. Kinderen, die hen in ongewenst contact met de buitenwereld hadden kunnen brengen, hadden ze niet.

Het moet ongeveer tien uur in de ochtend zijn geweest toen mevrouw V., afgaand op het vertrouwenwekkende Engelse naambord, bij de tandarts aanklopte. De dokter, stralend van professionele vriendelijkheid en gekleed in een witte doktersjas deed zelf open. Of hij de tandarts is wil mevrouw weten. 'Yes, madam' verzekert de dokter haar, ietwat verbaasd dat ze dat niet meteen doorheeft. Pats, de rechterhand van mevrouw V. schiet uit en met het platte vlak geeft ze de dokter een denderende klap op zijn wang. 'How dare you.'

Op de stoep bij de deuropening van het voorname herenhuis staan ze tegenover elkaar, de dokter en de lady, zij briesend van verontwaardiging, hij sprakeloos van het er niet op bedacht zijn. Overtuigd van haar gelijk draait mevrouw V. zich om en gaat linea recta naar huis om haar man verslag uit te brengen van deze voor haar diep vernederende confrontatie.

Om de portee van dit gebeuren te begrijpen moet u weten dat dokter H. zwart was. Maar zó verfijnd was hij, zo

wellevend en van nature beschikkend over goede manieren, dat niemand het in zijn hoofd zou halen hem een neger te noemen. Hij was daarbovenuit gegroeid, hij was in ieder opzicht een blanke geworden. Neger, dat was geen scheldwoord, net zo min als jood, Chinees of Libanees, maar toch het trok je omlaag, het behoorde tot de regionen van de Platte Brug, het terrein van sjouwers en marktvrouwen.

De dokter behoorde tot een ander slag mensen, hij was lid van de Loge, lid van Het Park, beschermheer van een cricketclub. Als hij zichzelf, wat lang niet zeker is, in de beslotenheid van zijn familiekring als neger wilde zien, was het zijn zaak, niet de onze. Naar buiten kwam hij niet zo over. En ineens, door die mep, die door de hele deftige Gravenstraat galmt, tast mevrouw V. het hechte vlechtwerk van onze samenleving aan. Vanzelfsprekend met blank en bijna-blank (lichtbruin) aan de top, maar dat neemt niet weg dat er plaats genoeg is voor de anderen die zich het daartoe benodigde hebben eigen gemaakt: geld, grond en de beginselen van de Nederlandse grammatica. Zonder de draagwijdte van haar gedrag te beseffen - dat moeten we tenminste aannemen - heeft mevrouw V. met die klap een politieke daad gesteld. HOUD DE NEGER OP ZIJN PLAATS. Dat is de betekenis, de essentie van dat gebaar, daar kan niemand omheen.

Al ontbreken politieke partijen in Suriname, het zou stom zijn om te denken dat de politiek, het vinden van het juiste midden tussen de verschillende bevolkingsgroepen, er geen voorname rol speelde. Het verstoren van dit subtiele evenwicht druiste in tegen de goede zeden, de tijdgeest, het gezonde verstand, het eigenbelang.

Het is aardig om te zien hoe de bovenlaag van de maatschappij - want de rest telt niet mee tenzij ze massaal in beweging komt - op zo'n onvoorziene, ondoordachte daad reageert. Mevrouw V. is geen anarchiste, geen revolutionair. Was ze dat maar, dan kon men haar met de vinger nawijzen, een zonderling, een éénling, een geval

op zichzelf. Het vervelende is juist dat ze uitsluitend bestaat en functioneert als lid van een groep, dat haar uitschieter als exemplarisch voor die groep kan worden beschouwd. Het kwaad - want dat is het, daar is iedereen het over eens - is geschied, daar helpt geen lieve moederen aan, het is nu zaak om het zo geruisloos mogelijk te elimineren.

'Ze is gek,' zegt mijn vader aan tafel. Hij kan het weten, hij is een collega van haar man. Als ze een van haar hysterische buien heeft, verscheurt ze de processtukken die rechter V. elke middag van de griffie thuis krijgt. De arme griffier mag het dossier dan weer aan elkaar lijmen. 'De kat', zegt rechter V, gewend als hij is als rechter om een schuldige aan te wijzen. Het is weliswaar geen aannemelijke verklaring, maar die wordt ook niet van hem verwacht. Meer dan eens is hij met een opengekrabd gezicht op kantoor verschenen. 'De kat'. Die heeft dan meer iets weg van een poema. Misschien hebben ze niet eens een kat.

Het verhaal dat rechter V. op een avond het dak is opgevlucht en door de brandweer met de brandladder eraf moest worden gehaald, wordt in brede kring als genoegzaam bewijs voor het psychisch gestoord zijn van mevrouw V. opgevat. De gouverneur vindt het welletjes en laat doorsijpelen dat het voor de goede gang van zaken beter is als rechter V. de kolonie verlaat. Maar de hoogste in den lande mist daartoe de nodige machtsmiddelen, rechters worden voor het leven benoemd.

Een weinig subtiele poging om mevrouw V. krankzinnig te doen verklaren en haar in 's lands psychiatrische inrichting te laten opnemen, wat dan wel zou uitmonden in een schielijk vertrek, liep op niets uit. Ze was daarvoor niet gek genoeg.

Toch was het vooral aan het beheerste optreden van dokter H., die geen klacht bij de politie heeft ingediend, te danken, dat het incident niet is uitgedijd tot een cause célèbre of, erger nog, tot een rel, een uitbarsting van volkswoede. De dokter heeft weliswaar, toen de onmiskkenbare trouble zijn voordeur had bereikt, zijn gouden

stelregel niet in praktijk gebracht en de trouble gelaten voor wat ze was, maar wat zou dat, de echo van de klap was na een week al verflauwd.

Nergens is er iets van blijven hangen, 'De West' en 'De Banier van Waarheid en Recht' hebben er niet met verontwaardigde dikke koppen over geschreven, de straatzanger Thijm heeft de emoties rondom de klap niet bezongen, de marktvrouwen hebben er geen hoofddoek met de daarbij passende 'odo' aan gewijd.

Oppervlakkig bezien is het allemaal zo. Toch heeft door toedoen van die zieke, mallotige, katachtige vrouw, van wie ik me niet eens een behoorlijke voorstelling kan maken, zich een merkwaardige verandering bij mij voltrokken (voor anderen kan ik niet instaan). Dokter H. was in mijn ogen niet langer blank, maar zwart geworden. Een keurige zwarte man in een witte doktersjas.

Het probleem bleef me bezighouden. 'Zijn joden blank,' vroeg ik aan meester Eleazer, die ons geschiedenis gaf. Ik probeerde voor mezelf een rangorde vast te stellen en wilde te weten komen hoe hoog de joden daarop scoorden. 'Dat is vragen naar de bekende weg,' zei de meester en hij vertelde erbij dat er vroeger op het Sivaplein een synagoge had gestaan voor gekleurde joden. 'Waar zijn die dan gebleven?' 'Joost mag het weten,' zei de meester, zonder zich af te vragen of hij niet zelf een van hun nakomelingen was, 'opgelost.' We hebben geen historisch besef, zal ik heel veel later bij Albert Helman lezen.

De heer en mevrouw V. zijn niet lang na het voorval naar Holland vertrokken. Meneer V. leed aan een maagzweer en moest naar Europa om zich onder behandeling van een internist te stellen. Dat was geen smoesje. Ik weet het omdat ik op een middag voor mijn vader een stuk bij hem thuis moest afgeven. Meneer V. zat alleen op het balkon. Mevrouw kreeg ik niet te zien.

'Dag meneer Vettemolen.'

'Dag jongeman.'

'Hoe gaat het met u?'

'Best jongen, best. Maar denk eraan, ik sta niet onder

ede.' Ik moest even denken, voor ik begreep wat hij daarmee bedoelde. Thuis gekomen vertelde ik wat meneer V. had gezegd. 'Echt iets voor hem,' zei mijn vader en, alsof het een medisch geheim was dat tussen ons moest blijven: 'De man is heel erg ziek. Jammer, hij is een goed civilist.' Dit laatste getuigde van de waardering van mijn vader voor zijn collega. Ik vermeld het hier omdat ik het niet juist zou vinden als het beeld van rechter V. door mijn weergave van de feiten wordt scheefgetrokken.

Het optreden van dokter H. die tact boven gekwetstheid had laten prevaleren, werd in de Gravenstraat hogelijk gewaardeerd. De massa is niet in beweging gekomen, daar ging het om. Iedereen weet dat het voor dokter H. een koud kunstje zou zijn geweest om het zwarte volksdeel in beweging te krijgen als hij maar één vinger had uitgestoken om te laten merken dat hij het niet nam, dat de tijd voorbij was voor deze vorm van raciale arrogantie. Maar juist omdat hij niets deed, omdat hij berustte, zich schikte in wat hem was aangedaan, wakkerde hij het vuur niet aan en ontbrak het de mensen aan een voorman en konden ze niets beginnen. Het leek wel of de schaamte over het voorval, die ze moesten wegslikken, hen ertoe bracht om het zo gauw mogelijk te vergeten, weg te stoppen, terug te brengen tot een bakkeleien tussen twee welgestelde mensen uit het andere kamp, dat hun eigenlijk niet aanging. Die twee moesten het samen maar uitvechten, dachten ze, terwijl ze intuïtief aanvoelden dat het toch niet tot een gevecht zou komen. Ze keken wel uit om daarvoor de straat op te gaan, zelf klappen op te lopen. Het was duidelijk, de beheerste, zachtmoedige dokter H., die in de Gravenstraat op handen werd gedragen, was niet hun man.

Jaren later werd dokter Hiwat door de Kroon benoemd tot lid van de Raad van Bestuur, het hoogste college van Staat. À titre personnel.

De Schuld van Niki Olo

Niki Olo reed op zijn bergpaardje over de steile, bergwaarts reikende heuvelrijen op weg naar huis. Het werd avond en koel, maar hij vond het niet nodig om het paard tot spoed aan te zetten. Langzaam, het losse gesteente voorzichtig aftastend, baande het dier zich een weg omhoog, dwars door het hinderlijke, overal opschietende struikgewas.

Niki Olo was tevreden. Zijn lichaam, volkomen ontspannen, wiegde mee met de gelijkmatig schokkende gang van zijn paard. Geweken was de onrust die hem de laatste dagen had gekweld. In zijn van de overheid afgekeerd bestaan had de oproep van de controleur een groot alarm teweeggebracht. Maar zoals met het feilloos uittrekken van een doom uit de gezwollen voetzool alle pijn ineens verdwijnt, zo was het hem vergaan nu het hem gelukt was om voor zes zilveren guldens zijn kain, zijn wollige met blauwe banen doorweven kleed, op de passar te verkopen. Met dit zilver, net op tijd, had hij zijn verschuldigde belasting aan Toean Kompenie betaald. Hij had zijn hormat, zijn diep respect, betuigd aan de machtige, ver over de zeeën tronende en schatting vorderende heerser, en in de gelukzalige zekerheid dat hij voor de rest van het jaar met rust gelaten zou worden, was hij nu op weg naar de bijna ontoegankelijke teruggetrokkenheid van zijn woning.

Het was al volslagen donker, toen het paard zonder enige handeling van zijn berijder, plotseling stilhield. Hier, hoog boven op de top van een scherpe heuvelrand, verscholen tussen het welig rondom groeiende rietgras, lag haast onzichtbaar zijn hut. Eenzaam, afwerend, geheel onttrokken aan de spiedende blikken van onwelkome vreemden. Door de lage opening kroop hij op de tast naar binnen en met een intens lichamelijk welbehagen snoof hij de lucht op. Het rook er muf, warm en ver-

trouwd. Zijn handen bevoelden de armzalige lap, die verrafeld om zijn benen hing. Even kwam de lichte wrevel om het gemis van een dierbaar dagelijks kledingstuk bij hem op. Hij was gehecht aan die kain, de zuster van zijn vader had hem zelf geweven en gekleurd. Maar andere, meer dringende zaken gingen hem reeds door het hoofd en verdrongen deze, zijn vrede verstorende gedachte. Morgen ga ik in het veld werken, besliste hij. De paggar om het maïsveld is in elkaar gezakt, de varkens komen zomaar naar binnen en vernielen de aanplant. De ongewone, zenuwslopende bedrijvigheid van de voorbije dag had hem uitgeput. Moe ging hij op zijn mat liggen, trok zijn kain wat nauwer om zich heen en viel vrijwel onmiddellijk in een diepe, droomloze slaap. Het getrappel van paarden en de langgerekte uithalen van een onbekende mannenstem wekten hem. De eerste repen van de ochtendschemering drongen aarzelend zijn hut binnen.

‘Niki Olo,’ riep de stem en dan nogmaals, het geluid lang aanhoudend: ‘Niki Olo, waar ben je?’

Niki Olo kroop, slaperig nog, naar buiten.

Duidelijk afgetekend tegen de lichte nevel die om de heuvels lag zag hij twee mannen te paard in de groene uniformen van de veldpolitie.

‘Ben jij Niki Olo?’

‘Ja.’

‘Woon je hier alleen?’

‘Ja.’

‘Helemaal alleen?’

‘Helemaal alleen, toean.’

‘Dit is een buitengewoon ernstige zaak,’ zei de man. ‘Er is een aanklacht op het bureau van de controleur in Kefamenano binnengekomen, een schriftelijke aanklacht, waarin staat dat jij je vrouw hebt vermoord.’

‘Mijn vrouw, toean?’

‘Ja, je vrouw. Je begrijpt zeker wel dat dit een zeer, zeer ernstige zaak is.’

Niki Olo hoorde de beklemtoning in de stem tot een benauwende hoogte aanzwellen. De slaap was weg. Hij

rilde in de vroege ochtendkilte. 'Met een parang,' hoorde hij de man zeggen. De stem schoot storend, onnatuurlijk uit. Ergens ver in de bomen van het bos kraste onaangenaam een kaketo. De stem van de man brengt ongeluk, voorvoelde Niki Olo. Hij sloeg zijn ogen neer, hij dorst de man, de drager van de onheilsstem, niet langer aankijken. Zijn terneergeslagen ogen hechtten zich aan de rafels van zijn kain. Schaamte om zijn armzalige staat kwam bij hem boven. 'Ik heb mijn kain verkocht,' zei hij langzaam, zijn woorden één voor één uitbrengend, 'op de passar, voor...' Verder kwam hij niet. Toornig sneed de stem van de man zijn zin af, boos, honend, verongelijkt.

'Praatjes, praatjes. Wat denk jij wel? Dat jij ons met die onzin beduvelen kan?'

Het onheil nadert, wist Niki Olo, het is nu heel dichtbij. De man die niet sprak, stapte van zijn paard af. Met een stevig stuk touw bond hij Niki Olo's armen op zijn rug vast. Dan zei de andere man, de spraakzame, kortaf: 'Volgen.' Niki Olo liep in een sukkeldrafje achter het paard van de man aan. Achter hem reed de zwijgende man. De weg ging onafgebroken stijgend en dalend over de heuvels, dwars door velden vol scherpe, puntig prikkende alang-alanghalmen tot ze bij de rivier kwamen. Onder de schaduw van een waringin hielden de mannen stil om te eten. Ze schepten water uit de rivier en dronken. Niemand vroeg Niki Olo wat. Het touw om zijn pols had door aanhoudend schuren open schaafwonden gemaakt en kleine, hinderlijke vliegen kwamen er bij zwermen op af. Hij had geen honger, wel dorst. Toen de mannen klaar waren met hun maal, ging de tocht verder. Tegen de middag kwamen ze in een plaats, waar grote, helderwit geverfde huizen rondom een wijd grasveld stonden. Het was Kefamenano, de standplaats van de controleur van Zuid-Beloe. De man die niet sprak, bracht Niki Olo in een cel. Hij maakte het touw los en schoof hem een bak met water toe.

Niki Olo herademde. Zijn polsen gloeiden, zijn tong was droog. 'Dank u wel, toean.'

Op een pisangblad kreeg hij een portie rijst met maïs. 'Morgen is weer een dag,' zei de praatzieke man. De volgende ochtend, het was reeds volop dag, kwamen ze hem halen en brachten hem naar het bureau op het grote plein, dat hij gisteren al gezien had. Een paar herendienst verrichtende vreesachtige Atonis waren op het plein onwennig bezig het gras te wieden. Ze richtten zich op en ontblootten het bovenlijf, een teken van eerbied en ontzag voor zijn twee begeleiders. De mannen mompelden onverstaanbaar iets terug. Niki Olo liep klein en verschrompeld tussen hen in. Op het bureau hurkte hij neer op de grond. De man die gisteren voortdurend had gesproken liep met grote zware passen heen en weer. Eindelijk ging hij zitten in een stoel achter een hoge tafel vol losse papieren. Hij leunde achterover, liet de opgeheven poten van de stoel telkens met een verschrikkelijke smak op de vloer neerkomen en bladerde onderwijl zonder op te zien in een dik boek met een donkere kaft. Uit een la van de tafel nam hij een groot vel blank papier voor zich en zette daarop met snelle, boosaardige rukken een reeks tekens. Dan stak hij de stift, waarmee hij de tekens had gemaakt, in zijn mond, kauwde er wat op, bedacht zich en haalde een sigaret uit een doosje te voorschijn. De zwijgzame man stak een lucifer aan en gaf hem vuur.

'Hoe heet je?'

'Niki Olo.'

'Hoe oud ben je?'

Niki Olo wist het niet.

'Wie was de temoekoën, het dorpshoofd, toen jij nog een jongen was?'

'Nisi Bete.'

'Dan is hij ongeveer veertig jaar,' zei de zwijgzame man.

'Wat doe je van je beroep?'

'Ik heb mijn ka in verkocht en ik heb mijn belasting betaald.'

'Hij is landbouwer,' zei de zwijgzame man.

'Waar woon je?'

'Hoenfeka.'

‘Wat is je godsdienst?’

Niki Olo zweeg.

Ben je christen?’

‘Nee.’

‘Mohammedaan?’

‘Nee.’

‘Hij is kaffir, heiden,’ zei de zwijgzame man.

Nu begonnen ze over zijn vrouw te praten.

‘Waar is het lijk?’

‘Welk lijk?’

‘Het lijk van je vrouw.’

Niki Olo zweeg.

‘Je hebt haar vermoord, het staat allemaal opgeschreven.’

De man haalde uit een linnen zak een langwerpige papieren vol vreemde, door elkaar krioelende tekens te voorschijn en zwaaide daarmee in de lucht, alsof hij de geest van de vermoorde vrouw wilde oproepen om te getuigen. Niki Olo keek van de grond omhoog naar het onheilspellende papier met de geheimzinnige tekens. Hij keek naar de boze blanke man, die nu van zijn stoel opgestaan was en hoog boven hem uitrees. Hij zag zichzelf, klein, onbetekenend klein, in de fel blinkende, spiegelende knopen van de uniformjas. Alles duidde op een hoge, ver boven hem gestelde macht, onbekend, onbereikbaar, niet te verzoenen. De noodlottige kracht van de telkens herhaalde bezweringsformule ‘Jij hebt je vrouw vermoord’ sloot zich langzaam als een verlamming om hem heen. Hij knipperde hevig met zijn ogen en plotseling, in een kort visioen, zag hij het voor zich, een slank lenig meisje, haar kleine borsten zijn rond als kalkdozen van een siristel, ze loopt met een waterkruik op het hoofd, ze zingt, haar heupen wiegen mee op de melodie, het is een liefdeszang uit Flores, ‘gij het graf en ik de dode’, het hoofdhaar valt los over haar schouders, haar armen en handen wenken en verleiden, ze trappelt met de voeten, ze danst naar hem toe, ach, nu springt ze van hem weg, maar de gong, de trommen en de tamboerijnen blijven roepen, haar handgebaren sar-

ren hem, haar lichaam ontwijkt hem voortdurend, daagt hem uit, dan, in een vlaag, in een roes, bespringt hem de lust, de woede, de hitte haar te treffen, diep, tot kreunens toe, hij de nederige, de onmachtige, voor één keer heer, heerser, schenner, radjah. En in deze enkele seconde daalt het onheil moordend en schroeiend als een bliksemflits over hem neer.

Waar is je parang, hij wist het niet, waar is je parang, Niki Olo, weet je dan niet waar de parang gebleven is? In haar buik, Niki Olo, in haar nog nauwelijks volwassen buik. Het spuug droop langs zijn geopende lippen en mengde zich met de dikke zweeddruppels over zijn borst. Bijna onhoorbaar bracht hij het eruit: 'Saja toean, ik heb haar vermoord.'

De triomf was voorbij. De demon, die één kort ogenblik in hem was geweest, had hem verlaten en alleen gelaten.

Het was stil in de kamer. De zon stond hoog en fel gloeiend aan de hemel. Er was geen mysterie meer mogelijk op dit uur van de dag.

'Je hebt je vrouw vermoord.'

Zwak, nietig, van iedere grootheid ontbloot, zit Niki Olo op de grond, opkijkend naar zijn ondervrager.

'Ja toean.'

'Dan moet je haar toch ergens begraven hebben.'

'Ja toean.'

'Ik vraag je waar het lijk begraven ligt. In 's hemelsnaam, antwoord op wat ik vraag, ik spreek toch niet in raadselen.'

Niki Olo keek hem weemoedig aan.

'Het was een jonge vrouw, een heel jonge vrouw.'

Zijn vingers trokken aan de paar lange haren onder zijn kin. 'Ik wilde niet hebben dat ze altijd voor het huis zat. Ik zei tegen haar: 'Je moet binnen blijven, ik vind het niet goed dat de uitgedoste jongemannen uit het dal hier naar toe komen om jou te beloeren.'

'Waarom niet?'

'Omdat de jonge bamboe beschermd moet worden.'

'Waartegen?'

‘Tegen de geiten en de karbouwen.’

Ze begon onbedaarlijk te lachen. Ze lachte altijd als ik iets aanhaalde wat ik van ouderen had gehoord. Ik zei: ‘Je moet naar me luisteren, anders zal ik je voetzolen schroeien tot je niet meer lopen kan.’

‘Heb je dat gedaan?’ vroeg de man.

‘Nee,’ zei Niki Olo, ‘Ik had er het hart niet toe.’

‘Maar je had wel het hart om haar met een parang te vermoorden.’

‘Ja toean. Ik heb haar in de buik gestoken en daarna heb ik haar strot doorgesneden.’

‘Je bent me er eentje.’ Er was een zweem van eerlijke bewondering in 's mans stem.

‘Het gebeurde op een middag. Het werk van de dag was gedaan en we zaten op de boomstronk voor mijn hut. Het waren inspannende dagen geweest. De zoon van de radjah van Amarassi ging trouwen en de voorbereidingen hadden ons weken beziggehouden.

Ze neuriede een van de bruiloftszangen. Ineens hield ze daarmee op en begon op me af te geven. Ze zei dat ik niet genoeg zout in mijn leven had, dat ik de minste van de stam was en dat ze beter met de jongste zoon van mijn zuster had kunnen leven.’

‘Heb jij je toen beledigd gevoeld?’

‘Beledigd, nee toean. Ik legde haar uit dat onze rijstmanden vol waren en dat ik in mijn eentje de tuin had omgewerkt. Wat scheelt eraan, vroeg ik. Heb je nu al teveel van de palmwijn gedronken? Dat was maar een grapje, maar ze werd vals, raapte een stok van de grond en begon me daarmee op de borst te rammelen. Toen was de tijd gekomen om haar te temmen. Ik stond op, sprong op haar af, pakte haar lange hoofdhaar met mijn linkerhand vast en trok haar in één ruk achterover. Ze viel op haar rug, ik knielde boven op haar, drukte haar met al mijn kracht tegen de grond, rukte haar sarong los en gaf haar met mijn parang twee diepe krassen over de buik. Het was een kruismerk, hetzelfde merk als ik vroeger op de rug van mijn geiten heb gebrand. Dat is een goede les, dacht ik.’

‘Was ze op slag dood?’

‘Nee toean. Ze lag met haar rug op de grond in een kring van bloed. Ze keek me aan met fonkelende ogen en begon te zingen.’

‘Te zingen, zeg je?’

‘Ja toean, een liefdeslied uit Flores, gij het graf en ik de dode. Ik smeekte haar om ermee op te houden, ik zei tegen haar dat ik de wond zou wassen, het vuil eruit zuigen, er zalf op doen. Maar ze wilde niet ophouden. Ten slotte, toen ik het niet langer verdragen kon, ben ik op haar gaan liggen, heb haar hoofd tegen de grond gedrukt en heb met de parang haar strot doorgesneden.’

‘Waar heb je het lijk begraven?’

Niki Olo antwoordde niet.

‘Vooruit man, zeg op, waar heb je het lijk van de vrouw gelaten?’

Even keek Niki Olo radeloos om zich heen. Ze wilden weten waar hij het lijk van zijn vrouw had gelaten.

‘Ik heb het in de rivier gegooid, toean.’

‘Mooie vent ben jij.’

‘Ja toean.’

‘Heb je geen berouw? Wil je niet om vergiffenis vragen?’

‘Nee toean, het is goed dat ze weg is.’

De spanning in de kamer was geluwd. De tweeënheid van de jacht, ‘jij het wild en ik de jager,’ was verbroken, het spel tussen de politieman en zijn prooi was uitgespeeld. De spraakzame man zette in razend tempo teken na teken op het papier, zijn hand struikelde bijna voortdurend, zo snel ging het allemaal.

De andere man, de zwijgzame, opende een platte, rode doos met een klein, grijsig kussen erin en besproeide dat met lauwe zwarte inkt. Hij pakte, zonder iets te zeggen, Niki Olo's rechterhand op, drukte de duim op het vochtige kussen en wentelde de zwart bevlekte duim heen en weer over het witte van het papier, vlak onder het veld met de tekens. Toen hij de duim losliet, bleef er een gerimpelde vlek, als een soort stempel, op het papier achter.

‘Je volhardt bij je bekentenis?’

‘Ja toean.’

‘A propos, hoe heette die vrouw van je ook weer?’

‘Ik weet het niet toean.’

‘Hm. Onder welke naam stond ze bij de temoekoen bekend?’

‘De temoekoen kende haar niet, toean.’

‘Luister eens mannetje, probeer nou maar niet met die gladde inlanderstreken om er onderuit te komen. Je verklaring staat zwart op wit hier op dit papier. Wie kent haar dan wel, wie heeft haar met zijn eigen ogen gezien, wie heeft haar met zijn eigen oren horen praten?’

De vraag was duidelijk, direct op de man af. Geen verschil van werelden, van inzicht, adat en levenssfeer kon het antwoord op de vraag verdoezelen. Elke mogelijkheid om in het abstracte te vluchten, om in het oneindige uit te wijken en te ontkomen, was afgesneden. De twee uitgestoken wijsvingers van de man wezen beurtelings op ogen en oren, elk kind kon de vraag begrijpen.

‘Nou?’ De man begon onrustig met zijn vingers op het dikke boek dat voor hem op tafel lag te trommelen.

‘U en ik alleen, toean.’

‘Ik?’ Hoe kom je erbij?’

‘Zoëven, met een waterkruik op het hoofd, in deze kamer. U moet haar gezien hebben met uw eigen ogen, hier is ze langs gelopen, daar bij de tafel stond ze, een heel jonge vrouw.’

Niki Olo's handen gingen omhoog, de holle handpalmen als twee diepe kommen gestulpt, het werktuiglijke gebaar van de minnaar die de borsten van zijn geliefde omvatten wil. ‘En het lied dat ze gezongen heeft, het lied van Flores, zo klonk het, u moet het gehoord hebben, zo.’

Niki Olo zong. Zachtjes, nasaal, onderbroken door korte kuchen, droeg zijn stem naar buiten, naar het voorplein, waar de Atonis nog steeds bezig waren gras te wieden. Waarom wordt de man nu opeens zo verschrikkelijk boos, dat de aderen langs zijn voorhoofd als strakge-

spannen snaren staan te trillen? Waarom scheurt hij het zo moeizaam volgetekende papier met driftige gebaren aan stukken? Ik volhard toch bij mijn bekentenis. Ik heb toch alle schuld op me genomen. Nu ligt het papier, het plechtige, door mijn duimafdruk bezegelde, als een nietswaardige, verfrommelde prop tussen de weggegooiden sigaretteneindjes op de vloer. Ontkracht, ontladen, ontdaan van al zijn betekenis.

Moest men in de wereld der blanken soms spijt hebben omdat men zijn vrouw had vermoord? Was er na zo'n daad geen plaats voor opluchting, voor bevrijding? De man, zijn gezicht één groot grimas, stond op, zijn keel gorgelde grimmige woorden. Zal hij me schoppen, zal hij me tot het uiterste vernederen? Nu eerst weet ik wat het zeggen wil om onwaardig, ellendig en verworpen te zijn. Dat is je straf Niki Olo, omdat je zonder smart, zonder schreien, je hebt afgewend van de dode, zonder rijstekorrels te strooien aan haar hoofdeinde. Hoe zal haar ziel gelouterd worden, als jij in je hoogmoed niet om haar treurt? Wie zal een klaagzang aanheffen, als jij, die haar het leven ontnomen hebt, geen rouw om haar bedrijft? Er is immers niemand die je vrouw heeft gekend. Jij alleen hebt haar gezien en bemind, jij alleen hebt haar het lied horen zingen, jij alleen hebt haar bloed uit haar buik zien stromen.

‘En de politiemannen dan?’

Zij hebben haar niet gezien. Niki Olo, zij zijn ziende blind en horende doof. Zij zijn vreemden in dit land, Niki Olo, jij alleen hebt haar gezien.

Het lichaam van Niki Olo boog voorover. Zijn handen raakten de grond, zijn voorhoofd in totale onderworpenheid was diep naar beneden gericht.

Zijn lippen prevelden het peccavi van de boeteling. ‘Mijn schuld is groot, toean, ik vraag om vergiffenis.’

Strafrecht

Daarbij deinst hij er niet voor terug soms in plaats van één twee antwoorden te vinden, die met elkaar in strijd zijn.

Martin Buber: Sluitsteen Over Leo Sjestow

Charles Brokaar had zich in het begin van de dertiger jaren in Leiden aan de Morssingel als repetitor strafrecht gevestigd. Hij had zich al gauw onder de studenten wier ouders het betalen konden en die te beroerd waren om 's morgens al om tien uur naar college te gaan een zekere reputatie verworven. De meesten van hen, leergierig of niet, behaalden, de een wat sneller dan de ander, de verlangde meesterstitel. De meesten, want er waren er ook een paar bij, bij wie het ondanks extra inpompen niet wilde lukken. Een ervan was Sybille Conradie, geboren op 28 november 1913 op de koffieplantage Nijd en Spijt, waarvan de naam alleen al in de richting van een dreigend débâcle wees. Niet dat het meisje Sybille daar iets van merkte, ze was even zorgenvrij en gelukkig in Suriname als Jane Rhys destijds op het eiland Dominica moet zijn geweest. Op haar veertiende jaar werd ze door haar ouders, aangezien daar toen nog geen middelbare scholen waren, naar Holland gezonden en in de kost bij een lerarengezin in Den Helder geplaatst, de man latijn, de vrouw wiskunde. Haar schooltijd op het gymnasium moet zonder moeilijkheden zijn verlopen, ze is niet blijven zitten en haalde op haar negentiende jaar het eindexamen. Ze had voorzover ik weet geen vriendje, al ging ze wel eens met een adelborst uit, die haar altijd 's avonds keurig op tijd bij het lerarengezin weer afzette. Toen ze in Leiden aankwam werd ze

lid van de V.V.S.L. (de Vereniging van Vrouwelijke Leidse Studenten) -de debâcle van Nijd en Spijt liet nog op zich wachten,- en zong tijdens de ontgroening vol overgave 'on a tant d'amour au Rapenbourg', zonder het voornemen te koesteren daar zelf veel aan te gaan doen.

In de laatste week van de groentijd werd ze samen met de andere meisjesstudenten door een goed op zijn woorden lettende arts sexueel voorgelicht, geen onnodige luxe, want ze bleek, hoewel als gymnasiaste bekend met de erotische escapades van Zeus, niet op de hoogte van de hoognodige details. De studententoneelvereniging waar ze zich bij aansloot bracht jammer genoeg maar één voorstelling per jaar uit. Het lag niet aan haar dat ze niet opviel, de piepkleine rollen die ze te vervullen kreeg, stonden meestal niet eens apart in het programma vermeld. Ze was kortom een keurig meisje, over wie niets bijzonders te vertellen viel, en het liet zich aanzien dat ze haar rechtenstudie binnen vier of vijf jaar zou afmaken. Ze had haar kandidaats in haar tweede jaar gehaald en was nu hard op weg naar het doctoraal. Het burgerlijk recht, het handelsrecht, het staatsrecht, leverden geen struikelblokken op, maar voor het strafrecht koesterde ze een onverklaarbare aversie. Om daaraan het hoofd te kunnen bieden riep ze de hulp in van een repetitor, de voornoemde heer Brokaar, die nog net een gaatje in zijn drukke rooster zag zitten: Donderdagavond van tien tot elf. Dat was wel wat laat, maar het kon niet anders. Van Iterson, de andere welbekende repetitor strafrecht, was wegens ziekte voor langere tijd niet bereikbaar en zijn studenten hadden bij Charles onderkomen gevonden. Veel ruimte om haar in te passen was er dus niet.

Was ze nog maagd? Ik zou het u niet kunnen vertellen. Het is een misvatting dat een schrijver van korte verhalen alle intieme bijzonderheden van de personages die zijn verhalen bevolken zou kennen. Daarvoor is een ontmoeting met hen veel te kortstondig, wel hebben ze een blijvende indruk op hem gemaakt en daarvan maakt hij

gewag. Alleen van een romanschrijver mag je iets alomvattends verwachten in de geest van Henry James: 'The extension of life, which is the novel's greatest gift.'

Als gymnasiaste had ze de op avontuur beluste blikken van adelborsten weten te trotseren -op die van de matrozen lette ze niet eens,- en zelfs op dansles had ze de min of meer toevallige beroering van de edele delen tot een minimum weten te beperken. En in Leiden, in de zomer als ze voor het doen van boodschappen door de Breestraat moest gaan, deed ze dat met opgeheven hoofd zonder ook maar de geringste aandacht te schenken aan de rumoerige corpsstudenten op de stoep van de sociëteit Minerva. Wat dan kan haar aversie voor het strafrecht hebben opgewekt? Waren het de voor het strafrecht essentiële begrippen van opzet en schuld die ze door elkaar haspelde, waardoor het ene niet meer van het andere te onderscheiden was en je met dat fijnmazige geordende stelsel als het ware de vloer kon gaan dweilen? En als dat zo was, dan drong de vraag zich naar voren, waardoor dat zo was gekomen. Charles kon zich uit zijn praktijk geen enkel geval herinneren dat op het hare leek. Strafrecht, dat was toch zoiets als schuld en boete, dat was toch voer voor iedereen, dat lag op de voorpagina's van de kranten dagelijks breed uitgespreid. Hij had domoren, sufferds, halve analfabeten, de beginselen van het strafrecht in het hoofd weten te stampen, waarom wilde het bij haar niet lukken? In de late avond na elven, als het lesuur achter de rug was, nodigde hij haar uit om nog even na te blijven. Dat was niets bijzonders, dat deed hij wel meer als hij, voor het naar bed gaan, eerst nog wat wilde relaxen. Sybille zocht daar ook niets achter, elf uur is voor een studente ook geen ongewone tijd om onder het genot van een glas wijn in een geanimeerd gesprek met een heer te geraken.

Tot dusver heb ik, de schrijver, mijn aandacht voornamelijk op Sybille gericht. Maar hoe zit het met Charles? Hij is toch ook een mens van vlees en bloed. Hij maakt, dat weten we al, lange dagen, - waarom?- hij moet zegt men het uitgebreide gezin van zijn broer onderhouden

met wie iets waarover niet wordt gesproken is misgegaan. Hij leeft niet, zo heet dat, hij wordt geleefd. Het wetboek van strafrecht kent alle verleidingen waaraan de mens is blootgesteld, het is een opsomming die het oude testament, dat op dit gebied toch ook niet voor de poes is, doet verbleken. Charles, zo lijkt het wel, doet er niet aan mee.

Daar zitten ze dan tegenover elkaar, ongedwongen, ontspannen en niettemin vreemden voor elkaar met een levensgroot raadsel tussen hen in. Zij kan aan kleinigheden merken dat hij geen vrouw heeft, die het een en ander voor hem beredert, hij kan niet uitmaken of ze een vaste vriend heeft of niet. Hij vertelt om het ijs te breken een onwaarschijnlijke anekdote van een man die van meened door het Hof werd vrijgesproken, omdat hij kon aantonen dat hij bij het afleggen van de eed weliswaar zijn twee vingers omhoog had gestoken, maar daarbij in plaats van zo waarlijk helpe mij God almachtig, God onmachtig had gezegd. Het valt hem op dat Sybille dit niet als een flauwe grap beschouwt, maar daar ernstig op ingaat. Dat brengt hem op het idee dat zij een tegen het normenstelsel van het strafrecht gekeerde natuur heeft. Waarom dat zo is, waarom deze keurige aantrekkelijke jonge vrouw deze geaardheid bezit weet hij niet, hij wil proberen daarachter te komen. Het komt zijn professionele eer te na als hij er niet in zou slagen haar door de tentamens strafrecht en strafvordering te loodsen. De week daarop laat hij het gebruikelijk dictaat rusten en gooit het over een andere boeg. 'Zelfmoord. Is dat moord?'

'Ja,' zegt Sybille, 'de voorbedachte rade gaat eraan vooraf.'

'Als een huisvrouw bij het bereiden van de maaltijd zich een flinke jaap in de vinger geeft, is dat mishandeling?'

'Ja,' zegt Sybille, 'uit het feit dat ze een scherp mes hanteert is de opzet af te leiden.'

'Als Piet een brief verkeerd adresseert, die na een week weer terugkrijgt en dan uilskuiken uitroept, is dat een belediging?'

‘Ja,’ zegt Sybille. ‘zijn goede naam wordt er door aangetast.’

‘Als Martha naar de biecht gaat en, om haar zonden af te dekken, een paar onschuldige vergrijpen opgeeft, is dat oplichting?’

‘Ja,’ zegt Sybille, ‘door een samenweefsel van verdichtfels verkrijgt ze absolutie van de pastoor.’

Het is duidelijk, maakt Charles hieruit op, dat er iets met haar aan de hand is. Haar denken is strikt logisch, het klopt alleen niet met ons denkschema.

Indien er zoiets als een strafrecht voor dieren zou zijn, had Sybille gezegd, dan zou dat toch heel anders hebben geluid dan de onze. En hoeveel wetboeken hadden er dan niet moeten zijn, voor honden en katten, voor olifanten en hazen, voor slangen en schildpadden, het is gewoon niet te bevatten. En zo doorredenerend was ze op het idee van een veelomvattend strafrecht gekomen, een voor de arbeiders en een voor de kapitalisten, een voor de asielzoekers en een voor de steuntrekkers. Charles hoorde haar geduldig aan, in de kamer waar hij les gaf werden deze theorieën, die hij als een soort blasfemie beschouwde, niet eerder gehoord. Hij besloot het over een andere boeg te gooien.

‘Als ik je vraag je uit te kleden, is dat een kuis voorstel?’

‘Ja,’ zegt Sybille, ‘Het is kuis omdat je het vraagt.’

‘En als ik het niet vraag?’

Even denkt ze na alvorens te antwoorden. ‘Dan is het toch kuis, omdat jij je beheerst en niet doet wat je graag zou willen.’

Toen Charles doorhad dat zijn gedrag vanuit die gezichtshoek onvoorwaardelijk als kuis zou worden bestempeld liet hij er geen gras over groeien en zo begon een verhouding die ze als twee juridisch geschoolden een verbintenis noemden en slechts met wederzijds goedvinden kon worden ontbonden. Uit wat ze hem over haar jeugd op de plantage en de daarop gevolgde jaren in Den Helder vertelde maakte hij op dat haar uiterlijk zo geslaagde aanpassingsproces een paar hiaten ver-

toonde. Vanachter die kleine scheuren borrelde een tegendraads verzet op dat als het ware de voet dwarszette tegen de gevestigde patronen en denkwijzen van de maatschappij. Het was een verinnerlijkt proces, dat zich niet uitte door opvallend gedrag. Gedurende deze verbintenisperiode begon zich geleidelijk een verandering in Charles te voltrekken. Niet dat hij daar zelf op bedacht was, het waren tekenen van buiten die daarop wezen. In de succesvolle reeks repetenten die slaagden voor het strafrecht-tentamen kwamen er -alsof het een ijslaag boven de Singel betrodiepe scheuren. De scheuren werden wakken en onder de studenten deed het gerucht de ronde dat aan de onfeilbaarheid van Charles een eind was gekomen. Vooral op het leerstuk van de strafbare poging, een geliefd onderwerp van de examinerator, professor Betlem, strandde de een na de ander van zijn studenten. Ze werden voor drie, vier of zelfs voor zes maanden afgewezen, wat neerkwam op een aanzegging dat de betrokkene er beter aan deed om niet meer terug te komen.

De stroom studenten verplaatste zich, wat te voorzien was, van de Morssingel naar het Rapenburg waar de inmiddels herstelde repetitor Van Iterson woonde. Het drong niet tot hem door dat de avondlijke gesprekken met Sybille, -altijd na elven, ook toen er geen reden meer was om dat uur aan te houden- een nieuwe wending, een andere kleur aan zijn denken waren gaan geven. Wat hij totnogtoe routinematig aan zijn studenten placht over te brengen had zijn denken nauwelijks beroerd, het was niet anders dan wat, om een afgezaagd beeld te gebruiken, een metselaar doet, die, als het handwerk hem vertrouwd is geworden, de stenen zonder er acht op te slaan op de juiste wijze weet samen te voegen. Sybille had daar verandering in aangebracht, strafrecht, godsdienst en sex waren opnieuw ter discussie, waren weer duizenden jaren oud, van voor Christus, voor Confucius, voor Chamoerabi. Toen ook de laatste studenten met een beleefd smoesje waren afgedropen bleef alleen Sybille over. Wanhopig en ten einde raad stelde hij haar

een gemeenschappelijke zelfmoord voor, hij zag over het hoofd dat voor haar zelfmoord gelijk stond aan moord en dat daar levenslang op stond. 'We moeten dat niet doen,' zei ze, 'het is ook nergens voor nodig.' En uit wat zij daaraan toevoegde blijkt wel dat ze niettegenstaande haar aversie tegen het strafrecht, met beide benen op de grond stond: 'Wat zou je denken van omschakelen?'

Charles liet zich inschrijven als advocaat. Al gauw behoorde hij met zijn scherpe geest die losschoot na het jarenlang herhalen van een en hetzelfde monotone lesje tot de meest succesvolle strafpleiters. Hij was niet langer de papegaai die nabauwde wat zijn voorgangers hem hadden voorgekauwd, nee, hij gaf aan het strafrecht een telkens wisselende nieuwe dimensie, waarmee de wetgever straks rekening moest houden. Onder zijn cliëntèle bevonden zich niet zozeer de doorsnee met geld ritselfende criminelen, maar mensen van onze soort met goed afgedekte beleggingen op de Nederlandse Antillen, de Bahamas, de Seychellen. Je kon je met hen in het Hilton vertonen, ze tipten niet buitensporig, sloegen de serveerster niet op de billen, lieten niet meteen De Telegraaf aanrukken. Hoe hard de officieren van justitie zich ook opstelden, telkens wist hij in de meest uitgekende dagvaarding een hiaat te vinden, dat de hele zaak aan het wankelen bracht. Kon hij zich vroeger op tal van geslaagde strafrecht-examens en tentamens van zijn repetenten beroemen, nu groeide het aantal vrijspraken, ontslag van rechtsvervolging en niet ontvankelijkverklaring van het O.M. niet eens meegerekend, tot een niet onaanzienlijke stapel. Soms, na het winnen van een ingewikkelde zaak, betrapte hij zich erop dat hij aan de normen van het strafrecht een uitleg had gegeven die meer strookte met de abacadabra-logica van Sybille, dan met hetgeen hij zijn repetenten had trachten bij te brengen. Hij voelde zich op zulke ogenblikken meer een kunstenaar dan een juridisch vakman, hij koesterde het creatieve moment, als hij weer eens de officier van justitie onderuit had gehaald, als een zeldzaam, kostbaar goed.

Er zou eigenlijk iemand als Daumier in de rechtszaal moeten zijn om hem op zo'n moment uit te beelden, te vereeuwigen. Homo ludens was het epitheton dat hij voor zichzelf had bedacht, de losheid, het ongebondene waarmee je alle kanten uitkon en niet het stramme, stokstijve van het wetboek waren voor hem het kenmerk van het ware geworden.

De prijs die hij voor deze verandering in denken en doen heeft moeten betalen was niet gering. Sybille kwam niet langer donderdagavond stipt om tien uur bij hem voor het nemen van kuise lessen. Ze had ze ook niet meer nodig. De wet van de communicerende vaten had zich ook bij haar doen kennen. Met terzijdestelling van haar vrije, natuurlijke respons had ze oog gekregen voor de ordenende sanctiebeluste regelgeving van de maatschappij. Dit werd nog in heviger mate versterkt toen ze tijdens een haar verlamme ziekte boeken over het oude China was gaan lezen. In de leer van Confucius met zijn strak gereguleerde stramien van de rituelen en het scheppen van orde in een wanordelijke wereld vond ze meer steun voor de wilskracht die ze moest opbrengen om tot volledig herstel te geraken dan in het natuurlijk vloeiende alles in zijn vrije loop laten van Laozi (Lao Tse). De bekoring die van het abstracte orderingsprincipe van Laozi uitging moest het in de harde leerschool van het ziekenhuis afleggen tegen de doelgerichtheid van Confucius met zijn strikte regels voor het juiste gedrag, etiquette en ceremonieel, kortom het hele levenspatroon. Het zal wel niemand verbazen dat ze kort na haar beterschap met goed gevolg het doctoraal examen aflegde. Het strafrecht was niet langer een sta in de weg. Eenmaal terug in het volle leven kon ze geen begrip meer opbrengen voor de ommekeer in Charles leef- en gedachtewereld, alhoewel ze die, dat moest ze toegeven, zelf op gang had gebracht. Als hij met zijn voor haar nieuwe uitbundige enthousiasme op haar afkwam deed ze als het ware een stap terug. Zij kon aan zijn pas ontwaakte hartstocht niet voldoen. Wilde dat ook niet, het sprak haar niet aan, raakte haar niet, maakte

bij haar niets los. De relatie raakte aan het verzanden en toen ze dat inzagen begrepen ze dat ze aan hun verbintenis met wederzijds goedvinden een eind moesten maken. Hij had haar weliswaar een baan aangeboden op zijn goedlopende advocatenkantoor, maar was opgelucht, al zou hij dat voor geen geld ter wereld hebben willen bekennen, toen zij het aanbod zonder bedenken had afgeslagen.

‘Wat ga je nu doen?’ Het was Charles die, meer om haar bekommerd dan hij wilde toegeven, dat vroeg.

‘Chinees, ik ga Chinees studeren. Ik heb een beurs aangevraagd en wonder boven wonder gekregen ook.’

Je lijkt wel gek had hij willen zeggen, maar hij hield zich in.

Onbekendheid met de Chinese taal, een gebrek dat ik deel met Klabund, Hans Bethge en Slauerhoff, heeft me doen afzien om de verdere bijzonder interessante levensloop van deze wilskrachtige intellectuele vrouw, die jarenlang een professoraat aan de universiteit van Taipei heeft vervuld, te beschrijven. Ze is zo'n twaalf jaar geleden gestorven en met veel eerbetoon in Taiwan, dat een waar vaderland voor haar geworden was, ter aarde besteld. Een biografie aan de hand van eminente sinologen als Kristofer Schipper en Jonathan Spence zou zeker op haar plaats zijn.

Ik heb Charles ettelijke jaren na haar dood op de sociëteit Amicitia aan de Stationsweg in Leiden ontmoet. We kwamen, hoe kan het ook anders, over de goede oude tijd te spreken. Charles mag dan wel een jaar of tien ouder zijn dan ik, we hadden genoeg gemeenschappelijke kennissen over wie wij het urenlang konden hebben. Ook Sybille kwam ter sprake en dat is minder verwonderlijk dan het lijkt, omdat zij en ik samen op de collegebanken hadden gezeten, samen hadden toneelgespeeld en bij dezelfde repetitor strafrecht -deze Charles Brokaar- waren verzeild. Het viel me op dat Charles niet van het onderwerp, Sybille, kon afstappen en ik liet

hem maar begaan. Herinneringen zijn kostbaar, dat weet ik wel, juist omdat ze er straks niet meer zullen zijn. 'Ik ben nooit van m'n leven in Taiwan geweest', zei Charles opeens, iets wat hij me niet behoefde te vertellen, want zijn levensloop had zich, zoveel had ik uit zijn verhaal begrepen, beperkt tot het traject Leiden-Den Haag met een jaarlijks uitstapje naar Parijs, om 'lucht te happen'. Ik daarentegen heb na mijn studie in allerlei min of meer lucratieve beroepen de halve wereld rondgezworven met uitzondering van Taiwan dan, en was blij om mijn oude dag in een vertrouwde omgeving te kunnen slijten. Charles, nog altijd goed bij de tijd, had Amicitia tot zijn vaste pleisterplaats gemaakt en hij zei grappenderwijs dat als deze sociëteit opgedoekt mocht worden het ook met hem gauw gedaan zou zijn. 'Schrijf jij nog van die rijmpjes?'. Hij wist warempel nog dat ik vroeger in het studentenweekblad *De Virtus* menig vers had geschreven en in één daarvan in navolging van Catullus, de schoonheid van de (voor mij) onbereikbare Sybille had bezongen en bejammerd. Nee, loog ik, ik doe er niets meer aan. Ik vond het niet nodig om hem te vertellen dat tijdens mijn omzwervingen in de wereld de door mij tot onbereikbare godin verheven Sybille was vervangen door allerhande weliswaar sterfelijke doch handzamere godinnen. Charles nam de ontkenning van mijn poëtische aandrift voor zoete koek aan, zijn gedachten dwaalden af, een bedenkelijk teken, naar ongeziene verten. 'Ik ben er nooit toe gekomen' zei hij, 'ik had een vliegtuig moeten nemen en naar Taiwan gaan, ik heb er wel eens over gedacht, maar het is er nooit van gekomen. Een vorm van inertie, lafheid in zekere zin.' 'Of onzekerheid', zei ik.

'Hoezo, onzekerheid?'

'Ik dacht dat je zonet op de ongenaakbaarheid van Sybille zinspeelde.'

Het is best mogelijk dat ik met deze onschuldige opmerking iets in Charles heb losgemaakt. 'Het is alweer een poos geleden', zei hij, zonder op mijn opmerking in te gaan, 'dat ik op een middag in de bibliotheek van het

Vredespaleis, waar ik iets moest opzoeken, een Chinese meneer tegen het lijf ben gelopen, die jarenlang in Taiwan haar secretaris is geweest. Hij sprak vol eerbied over haar, maar liet wel doorschemeren dat ze op oudere leeftijd wat eigenzinnige trekken was gaan vertonen die hij niet thuis kon brengen. 'Geeft u me daar een voorbeeld van,' vroeg ik hem. 'Ach', zei hij, 'het heeft eigenlijk niet veel te betekenen. Ze wilde bijvoorbeeld dat ik, omdat ze reumatisch was geworden en er niet zo goed meer bij kon, de nagels van haar voeten knipte. Ik had daar geen bezwaar tegen, waarom zou ik, wij Chinezen zijn elkaar bij dit soort bezigheden graag behulpzaam. Ik had alleen niet door waarom dat altijd op een vaste weekavond en op een vastgesteld uur moest gebeuren'. 'Weet u nog welke avond dat was', vroeg ik hem. De man moet gedacht hebben dat wij, westerlingen, een weinig verfijnde cultuur bezitten dat we zulke impertinente vragen durven stellen, maar hij liet me niets daarvan merken en antwoordde me doodbedaard: 'Ja, dat herinner ik mij nog heel goed, elke donderdagavond tussen tien en elf.' Er speelde een gelukzalig lachje om Charles' mond toen hij me dit verhaal, dat ik u niet onthouden mag, vertelde.

Het isolement van Naipaul

Het is zondagavond, we hebben al gegeten en ik kijk met een kussen in de rug naar Nederland 3. Het programma heet Zomergasten, het is een urenlange uitzending waarin een vriendelijke Peter van Ingen één persoon uitgebreid laat vertellen over zijn/haar achtergrond en wat hem/haar zo al bezighoudt, verduidelijkt en geïllustreerd door fragmenten uit bekende en onbekende films. Ik heb al een paar van die programma's bekeken, sommige gedeeltelijk, andere tot het eind toe. Vanavond is Lieve Joris aan de beurt. Ik ken de naam, weet dat ze een schrijfster is die over een reis naar Zaire heeft geschreven, maar heb nooit iets van haar gelezen. Ik kan me nauwelijks voorstellen dat ze in staat zal zijn me een hele avond te boeien, maar zet toch de TV aan. En zie, de mij onbekende jonge vrouw begint op een innemende manier over haar ouderlijk huis in een Vlaams dorp te vertellen, over haar katholiek verleden, haar vertrek naar Amsterdam. Je zou zo denken dat je iets dergelijks al tientallen malen gehoord en gelezen hebt, altijd weer datzelfde op den duur eentonige verhaal over het losbreken uit een al dan niet verstikkend katholiek, joods of gereformeerd gezin. Ik weet niet of het komt door de ontwapenende, openhartige manier waarop Lieve Joris over haar jeugd vertelde, zonder zelfmedelijden en zonder wrok, maar mij verging het niet zo. Ze bracht het als een natuurlijk gegeven, zoals op een even natuurlijke wijze de ontwikkeling van rups tot vlinder volgt. In ieder geval besloot ik na die uitzending iets van haar te gaan lezen.

In de openbare bibliotheek van Groet, waar ik deze zomer doorbracht, stonden twee van haar boeken op de plank: Terug naar Kongo en Zangeres op Zanzibar. Ik begon aan dat laatste boek dat een aantal reisverhalen bevat. Een daarvan heeft als titel: Met V.S. Naipaul op Trini-

dad. Lieve Joris is te gast bij Naipauls zuster in Trinidad en maakt een stuk familieleven mee als de inmiddels 60-jarige broer Vidiadhar Surajprasad, Vidia voor de intimi, na een lange afwezigheid weer eens het eiland bezoekt. Van Naipaul als schrijver houden betekent niet dat je ook van de man gaat houden, die, al doet hij nog zo zijn best om aardig te blijven, balorig en minder ruimdenkend overkomt dan je van hem op grond van zijn boeken zou verwachten.

Hij ontpopt zich in zijn geboorteland, waar een latente controverse tussen hindoestanen en creolen van oudsher bestaat, als de voortvarende hindoestaan, die met een niet te miskennen *dédain* en misprijzen neerkijkt op de gemakzuchtige creolen.

Maar waarom schrijf ik dat allemaal? Het is mij niet te doen om een quasi-recensie te schrijven, maar om iets in dit verhaal dat mij persoonlijk beroerde. Lieve Joris praat met Naipaul over zijn eerste periode in Engeland als hij op zijn achttiende jaar met een beurs vanuit Trinidad naar Oxford is gekomen. Ze schrijft dan: 'Mijn vragen over die beginperiode irriteren hem. Waarom wil ik weten of er geen andere West-Indiërs waren? De plaats waar hij zich bevond was Engeland, niet West-Indië. Als je dat niet begrijpt, begrijp je de rest ook niet.' Oxford was geen echte campus. Het bestond meer uit een serie hotels. De semesters waren heel kort. Dan kwam de vakantie. Als je geen familie had, zat je voor je het wist alweer op een kamer alleen. 'Ik kan niet vertellen hoe zwaar dat dat was. Ik denk niet dat je het kan begrijpen. Men geneest nooit helemaal van het isolement, de eenzaamheid van die jaren.'

Stop. Dat is genoeg. Voor mij tenminste: Men geneest nooit helemaal van het isolement. Zo'n zin zet het radarwerk in mijn hoofd in beweging, met een ruk een paar volle slagen achterwaarts in de tijd. Ik ben weer eerstejaars student in Leiden. De groentijd afgelopen september was niet bepaald gemakkelijk, maar dat lag ook niet in de bedoeling, ik onderging dat initiatie-ritueel in de

stellige verwachting dat, als het eenmaal achter de rug was de studententijd al haar beloften zou waarmaken. In Suriname moeten indiaanse jongelingen de wespenproef ondergaan om als volwaardige leden binnen de mannengemeenschap te worden opgenomen. Het verdragen van pijn is een eerste voorwaarde om dat te kunnen doorstaan. Op een paar hardhandige bejegeningen na en het uiterst vermoeiende kikkeren maakte het verdragen van pijn of iets dat daarop leek geen deel uit van de ontgroening. Ik heb niet afgehaakt en ben er goed doorheen gekomen. Bij de ingewikkelde clubvorming, die met diplomatiek gekonkel en telkens verbroken allianties gepaard ging, ben ik in een goede club terecht-gekomen. Het was weliswaar niet de eerste club, die van de adel en de rijkaards, -daar hoorde ik trouwens niet bij- maar toch ook niet de rotte peren-club, een naamgeving die geen verdere uitleg behoeft. Ik werd lid van een groot aantal sub-verenigingen, die mijn financiële draagkracht aanzienlijk te boven gingen en leerde in snel tempo de nodige vaardigheden, om me in deze gemeenschap staande te houden, zoals doorroeien, dat nachtbraken betekent, jenever en bier drinken en wisselde dat af met sporadisch collegebezoek. Ik heb een kamer aan de Papengracht, vlak tegenover dokter Timmers, de huidarts, vader van twee aanminnige dochters, die ik eerst twee jaar later op een feestje zal ontmoeten. Ik moet er nog achter komen dat er een hemelsbreed onderscheid bestaat tussen meisjes met wie je kunt scharrelen en de hoogstaande types van de VVSL, de vereniging van vrouwelijke studenten. Voorlopig ben ik bijna elke nacht met mijn clubgenoten op de sociëteit te vinden. Van enig isolement is geen sprake totdat... Het is oudejaar. De sociëteit waar ons leven zich grotendeels afspeelt gaat om negen uur dicht. Alle clubgenoten die mij deze drie maanden omringd hadden zijn verdwenen om in huiselijke kring de overgang van het oude op het nieuwe jaar te vieren. Voor het eerst sedert ik in Leiden ben aangekomen ervaar ik dat ik alleen ben. Het is even wennen; drie, vier maanden heb ik in een

roes geleefd, of beter nog in een fase waarbij aan de werkelijkheid geen aandacht wordt besteed. Nu eerst dringt het tot mij door hoezeer mijn situatie verschilt van die van mijn nieuwe vrienden. Ik moet aannemen dat zij -die nieuwe vrienden- dat niet eens doorhebben. Zij hebben mij opgenomen in hun kring en mij met hun uitbundige vriendschap gelijkgeschakeld. Politieke en raciale tegenstellingen spelen in deze kring geen rol, ergens in Duitsland, dat we gemakshalve ver weg wanen, is Herr Hitler met overslaande stem aan het brullen en steken duizenden mannen en vrouwen begeesterd hun rechterarm omhoog. Maar hier op de sociëteit, met allemaal studenten van een bepaalde komaf, vindt men dat een uitermate ordinair gedoe en wordt er in het ongekuiste groenentoneel de spot mee gedreven. Er is, we schrijven 1933, dus ogenschijnlijk niets onzegers of beklagenswaardigs aan mijn situatie, integendeel, ik ben een schoolvoorbeeld van een goed geassimileerde zoon uit de tropen. Natuurlijk ben ik in dit uitgestrekte koloniale rijk niet de enige die uit de tropen komt. Er zijn heel wat studenten hier van overzee, bijna allemaal uit ons Indië, waar de vaders belangrijke posten bij het gouvernement of bij de ondernemingen bekleden. Ze kennen elkaar allemaal en hebben een eigen club gevormd, India Orientalis. Ze doen veel aan sport, zwemmen, waterpolo en roeien en kunnen tegen een plaagstoot: 'O, was ik in Indië maar', waarbij je de 'r' lang laat rollen. In tegenstelling tot die lui uit de Oost ben ik de enige uit Suriname, uit de West. Geen India Occidentalis dus voor mij, heimwee en nostalgische gevoelens zal ik, zo ik die al koester, voor me moeten houden. Dat gaat me zo te zien gemakkelijk af totdat...

Het heeft geen zin om een beschrijving te geven van de oudejaarsviering in Paramaribo, mijn geboortestad. Het is een zintuiglijk feest met de Chinezen als ceremoniemeesters, waarbij heel wat van het aardse bezit verschoten, d.w.z. geofferd wordt. Aan wie zou ik niet kunnen zeggen, het doorlopend geknal van de pagara's met

de zware bommen tussen het kleinere knetterende vuurwerk in heeft de schijn van een gevecht tegen de schimmen en boze geesten die verjaagd moeten worden. Niet meer dan dat, want het volgend jaar dienen ze zich weer present te melden met eenzelfde regelmaat als die van de regens na de droge tijd. Daarom, juist daarom, omdat al dat geknal, al de vonken en de kruitdamp niets onherroepelijks inhouden geven we ons vol overgave en opwinding over aan het feest dat tot de vroege ochtenduren, tot bam, zal duren. Het verschil tussen jong en oud lijkt opgeheven, niemand stopt de oren dicht voor het lawaai, de stad is tegen middernacht in een rookwolk gehuld, als we elkaar omhelzen met een Happy New Year op de lippen zien we van de gezichten alleen de glimmende ogen en de beslagen brillenglazen. Dat is het beeld van oudjaar dat ik heb meegenomen toen ik als jongetje van veertien door mijn ouders naar Holland werd gezonden. Er was in die tijd nog geen middelbare school in Suriname. Op de bootreis volgde vijf jaren gymnasium in Alkmaar. Ik was er in de kost en uit afweer, onwil en onmacht heb ik toen het mij tot dan toe onbekende gevoel van alleen zijn leren cultiveren. Uit dat gevoel putte ik een zekere wellustige macht over mijn omgeving, niets van hen, de omstanders, de mensen bij wie ik in de kost was, kon mij deren, ik had, dacht ik, door mij in het cocon van de eenzaamheid te hullen mij onkwetsbaar gemaakt voor prikken en schokken van buitenaf. In Leiden was dat allemaal niet nodig. Ik kon eindelijk dit beschermende omhulsel afleggen en opgaan in de groep, de kleine selecte groep van mijn jaargenoten wel te verstaan. En ineens, op de eerste de beste oudejaarsavond, om negen uur 's avonds alleen in mijn ongezellige, met goedkope meubels spaarzaam ingerichte kamer overkomt het me dat ik me eenzaam en verlaten voel. Ik ben de cocon, het omhulsel dat me beschermde kwijtgeraakt, ik ben kwetsbaar geworden. Ik ben zonder reserve in te bouwen met hart en ziel deel gaan uitmaken van een clan, een collectief dat ik als een hechte eenheid beschouwde en bij de eerste de beste

scheur in dat web voel ik me ontredderd. Terwijl ik naar buiten de indruk wek dat ik eindelijk mijn draai heb gevonden, dat ik zonder op te vallen met de anderen mee kan doen, ben ik, zonder dat ik er erg in had, iets van mezelf kwijtgeraakt. Wat dat iets precies is weet ik niet. In die luttele uren alleen komt het me voor dat ik, toen ik nog in Alkmaar was, schijnbaar hulpelozer, maar in werkelijkheid innerlijk veel weerbaarder, veel zelfstandiger was. Toen deed het me niets hoe de uren verstreken, ik was gewoon mezelf gezelschap te houden en dat was me genoeg.

Tot tien uur rijden de treinen. Ik heb een oom, een broer van mijn vader in Amsterdam wonen, als ik mijn tijd niet met innerlijk gerommel zit te verdoen, kan ik de trein pakken en naar hem toe gaan. Ik heb, het is eind van de maand, nog net geld genoeg om een kaartje te kopen. In de Lomanstraat bel ik aan. Een dienstmeisje, huishoudster, doet open. Ik ken haar niet, zij kent mij niet, ik heb mijn oom, die onlangs gescheiden is, in geen maanden opgezocht. Er is niemand thuis zegt ze in het Duits. Waar mijn oom heen is en hoe laat hij weer thuiskomt weet ze niet. Ik leg haar uit dat ik een volle neef ben en dat ik binnen op de terugkomst van mijn oom wil blijven wachten. Wat kan ik anders doen, ik kan toch niet zonder geld weer de straat op. Trams en treinen rijden niet meer. Hier en daar wordt er in de buurt nogal zuinigjes wat vuurwerk afgestoken. Hoewel het dienstmeisje niet weet of ze er goed aan doet overwint zij haar wantrouwen en laat me binnen. Vanaf dat moment zijn we twee lotgenoten, we delen iets samen hoe ongelijksoortig ons beider inbreng ook mag zijn.

Ik heb er geen weet van hoe het haar te moede is, alleen in een vreemd land, in een vreemd huis met zelfs geen hond of kat om tegenaan te praten. Er moet toch ergens in de binnenstad van Amsterdam een gebouw van de Deutsche Verein zijn waar het vanavond lustig toegaat. Maar ik ben zo met mezelf in de weer, zo toegespitst op en overhoop met mijn eigen tegenstrijdige gevoelens, de vroegere uit Alkmaar, de recente uit Leiden, dat het

niet in mijn hoofd opkomt haar te vragen waarom ze de deur niet achter zich heeft dichtgetrokken en daarnaartoe is gegaan. Gertrude is afkomstig uit een gehucht in de buurt van Kottbus en is pas vier maanden in Holland. Ze heeft stijl, stroblond haar en ze draagt een jurk die haar als een zak om het spichtige lijf valt. Ze moet vermoeden dat ik haar onaantrekkelijk vind, want ze blijft me met grote ogen achterdochtig aankijken alsof ze van mijn gezicht af wil lezen of het zo is. Blij als ik ben dat ze me heeft binnengelaten probeer ik zo goed mogelijk die hinderlijke gedachte bij haar weg te wuiven. Ik ben vanavond niet op zoek naar een vrouw, laat staan naar een mooie vrouw, Gertrude mag dan wel geen betoverende sirene zijn, ze is voor mij precies op de juiste plaats en tijd de reddende engel die ik nodig heb. Laten we wat drinken, stel ik luchthartig voor, nu ik weer vaste grond onder de voeten heb. Gertrude durft het niet aan om zonder toestemming van mijn oom een fles te openen en beperkt haar medeplichtigheid tot het aanreiken van de kurkentrekker. Het is inmiddels al bijna twaalf uur, de radio staat aan, het tijdstip van de omhelzing nadert. Daar is het dan, de klokken, de sirene, de heilwens, Happy New Year. We staan beiden op, een glas in de hand, even aarzelen we, dan geef ik haar een zoen en krijg er een terug. De muziek op de radio is van uren, dagen, maanden, jaren, overgegaan in vrolijke dansmuziek. 'Gertrude', vraag ik, 'zullen we dansen?'. Ze knikt van ja. We dansen, we blijven dansen, we schuiven de tafel en stoelen opzij, het is ofwe van geen ophouden weten. Het kan niet aan de wijn liggen, want ik heb maar één fles opengetrokken. Als dit passie is, is het de allesoverheersende zucht om te ontsnappen aan het gevoel van alleen zijn, dat ik, hoe overtrokken dat anderen ook mag voorkomen, vannacht niet aankan. Bij haar zou het best iets anders kunnen zijn, iets heel innigs misschien, waar ik geen weet van heb. Misschien ben ik wel de remplaçant van een veraffe vriend, een Duitse stalknecht, een huzaar, nee, asjeblijft geen S.A.-man. We dansen de ene foxtrot en wals na de andere en als

het een lied is uit een van de UFA operette-films die ze kent, zingt of neuriet ze mee. Willy Fritsch en Lilian Harvey kunnen niet met grotere inzet rondgezwierd hebben dan wij het nu doen. De radio die er anders klokslag twaalf na het Wilhelmus mee ophoudt gaat vannacht tot vier uur door. Hebben we tot vier uur gedanst?

Ik geloof van niet. Dit was niet de Marathondans die ik Charlotte Köhler in de Leidse Schouwburg heb zien voordragen, de dans waarbij de partners vanwege het uitgelopen prijzengeld zich een heel etmaal over de dansvloer voortslepen. Dit had niets te maken met liefde, sex, geld of gekte. Het isolement waarin we ons bevonden viel, zolang we dansten, van ons af en dat was ons genoeg. Dansten we met gesloten ogen, cheek to cheek? Ik geloof het niet, het is me ontschoten, zoals het beeld van Gertrude als persoon van vlees en bloed zich niet meer aftekent tegen het raam van mijn geheugen. Ze is zestig jaar na dato idee geworden, ondergedompeld, wachtend op opstanding. Nu eerst begrijp ik wat Edmond Jabès geschreven heeft: Verbeelden komt neer op terugvinden, op het herscheppen van hetgeen men vergeten is. Om de leemten, de niet te tellen zwarte gaten in het geheugen in het wilde weg op te gaan vullen is vruchteloos en onbegonnen werk. Daar helpt, zoals dat zo mooi heet, geen lievemoderen aan. Wie wel eens een autobiografie aandachtig gelezen heeft zal het zijn opgevallen hoe vaak bepaalde episoden met nauwkeurige realistische details beschreven worden om het te doen voorkomen alsof het beschrevene de auteur nog glashelder voor de geest staat. Zestig jaar zijn verstreken en dan ineens, min of meer toevallig, is daar de passage in het boek van Lieve Joris, die een episode die ik verloren waande weer tot leven brengt. Meer dan dat, ze, die episode, dringt zich op de voorgrond, het lijkt wel of ze Wiedergutmachung, genoegdoening voor de jaren van verwaarlozing in vergetelheid verlangt. En de onbarmhartige eiseres is niet zozeer Gertrude, die God mag weten ergens in de buurt van Kottbus nog leeft of

begraven ligt, maar de idee van eigen onzekerheid schuilgaand achter een flinke dosis nep-bravoure.

Als mijn oom laat in de nacht thuiskomt vindt hij ons slapende, niet in elkaars armen, ik languit gestrekt op de divan en Gertrude weggezakt in een gemakkelijke stoel. Weggezakt in een stoel en daarna weggezakt in mijn herinnering. Zestig jaar is een hele tijd, de verjaringstermijn is verstreken, de beelden zijn vergeeld en onbetrouwbaar geworden. En toch.

Lieve Joris, doe me een plezier, schrijf aan Naipaul dat hij vooral moet doen wat hij tegen jou gezegd heeft toen hij het over zijn isolement in Oxford had: 'Het is een periode van duisternis in mijn leven die nog niet onderzocht is, een onderwerp voor een boek. Ik wil er de komende jaren iets mee doen. Als ik erover schrijf zal ik het misschien kunnen bezweren.'

In Retrospectief

Amsterdam, 8 oktober 1965

Geachte mevrouw Isenia,

Het is mijn droeve plicht u te moeten berichten dat uw zoon, Alfredo Isenia, ten gevolge van suïcide in de nacht van 2 op 3 oktober is overleden. Zijn lijk is op 9 oktober ter aarde besteld. Uw zoon was op 3 juli in het Huis van Bewaring te Assen opgenomen ter zake van een misdrijf. De behandeling van de zaak door de rechtbank te Amsterdam heeft op 25 september plaatsgevonden, de uitspraak, waartoe de rechtbank door zijn dood niet meer is kunnen komen, was op 9 oktober bepaald. Voor nadere bijzonderheden kunt u zich wenden tot de aan uw zoon toegevoegde advocaat, Mr. A.G. Dorrestein, Lijnbaansgracht 463 te Amsterdam.

De lijfsgoederen van uw zoon, waaronder twee goudkleurige ringen, een zilverkleurige armband, een polshorloge en een portemonnaie met een inhoud van f 355,60, zijn in afwachting van nadere instructies hier opgeslagen.

Met oprechte gevoelens van deelneming,
Hoogachtend,

H.A. van Iterson
Officier van Justitie

Amsterdam, 12 oktober 1965

Zeer geachte mevrouw Isenia,

Het valt mij zwaar u te moeten condoleren met de dood van uw zoon Alfredo. In mijn kwaliteit van advocaat heb ik hem leren kennen, nadat hij was aangehouden op verdenking van een zedenmisdrijf. Hoewel de

schijn tegen hem was, werd het mij al gauw op goede gronden duidelijk dat hij het slachtoffer is geworden van een op avontuur beluste toeriste. De zaak is op 25 september voorgekomen bij de rechtbank te Amsterdam, het vonnis was op 9 oktober bepaald. Overtuigd als ik was van de onschuld van uw zoon heb ik vrijspraak gepleit. Door de dood van uw zoon is de strafzaak komen te vervallen en er is dus ook geen vonnis geweest. U kunt er evenwel gerust van uitgaan dat uw zoon geen blaam treft en dat aan zijn nagedachtenis geen smetten kleven.

Helaas bracht het cellentekort in Amsterdam met zich mee dat uw zoon niet in Amsterdam, maar in Assen (provincie Drenthe) in bewaring werd gesteld. Regelmatige ontmoetingen tussen ons waren daardoor uitgesloten. Zijn zelfgekozen dood stelt mij, ik moet het u eerlijk bekennen, voor een raadsel. Hij zal mij bijblijven als een oprechte persoonlijkheid, die, voor wat ik zou willen bestempelen als onvoorzichtig gedrag, zwaar heeft moeten boeten.

U veel sterkte toewensend om dit zware verlies te kunnen dragen, verblijf ik,
Uw dienstwillige,

A.G. Dorrestein

Elfredo heeft geen afscheidsbrief achtergelaten, geen stukje papier met losse gedachten, krabbels, waaruit af te leiden zou zijn waaraan en aan wie hij de laatste uren voor zijn dood heeft gedacht, welke beelden hem voor ogen hebben gezwefd, welke machten hem naar dit onherroepelijk einde hebben gedreven. Geen bekentenis, geen ontkenning, niets dat enig licht zou kunnen werpen op zijn daad. Ik weet dit allemaal, omdat ik een van de drie rechters was, die op zijn zaak hebben gezeten - min of meer door een stom toeval: een van de rechters die deel uitmaakte van de strafkamer, was die ochtend ziek geworden en terwijl ik in de bibliotheek iets aan het nazoeken was, werd mij gevraagd om voor hem in te vallen.

Men moet zich de behandeling van een zedenmisdrijf vooral niet als iets opwindends voorstellen. Het is tegenwoordig bij de meeste rechtbanken de gewoonte de dingen, ik bedoel de geslachtsdelen en wat je daarmee kunt verrichten, bij hun naam te noemen. In de tijd dat de zaak tegen Alfredo diende gebeurde dat hoogst zelden. Het decorum bleef bewaard. Maar ook zonder opwinding behoudt zo'n strafzaak een grote gelijkenis met een klassiek drama. Als we de verdachte (inclusief de raadsman) als de protagonist beschouwen, dan is de officier van justitie duidelijk de antagonist en vervult de rechter de rol van tritagonist. Met zijn vonnis brengt hij de oplossing van het conflict tussen de twee strijdende partijen en herstelt aldus de rechtsorde. Het is goed om dit bij wijze van inleiding voorop te stellen. Met deze uiteenzetting in het achterhoofd kan een ieder de rechtsgang moeiteloos volgen.

De president, een oude rot in het vak, behandelde de zaak zonder enig uitwendig vertoon van betrokkenheid. Jarenlange routine maakte een zedenmisdrijf in zijn handen even weinig schokkend als laat ons zeggen een diefstal met braak. Alle elementen van het tenlastegelegde feit kregen de nodige aandacht, tijd en plaats van de handeling, de mate van het geweld, de inmissio penis. Aan de persoonlijke omstandigheden van de verdachte werden niet veel woorden gewijd. Een reclasseringsrapport bevond zich, bij gebreke van gegevens, niet bij de stukken. Uit het persoonsdossier bleek dat Alfredo 26 jaar was, geboren in Banda Abao, Curaçao, zeeman van beroep, varende op het Panamese vrachtschip Puerto Limon. Met de justitie was hij, voor zover bekend, niet eerder in aanraking geweest. Grace Hamilton, de vrouw die hij verkracht zou hebben, was een toeriste uit Wolverhampton, Engeland, 25 jaar oud, geboren in Bridgetown, Barbados, onderwijzeres van beroep. Ze was evenals Alfredo vrij donker van kleur, beiden noemden zich creolen. Ze hadden elkaar aan de bar bij Eydiers op het Leidseplein leren kennen, hadden samen wat gedronken

en waren daarna tot een uur of drie gaan dansen. Toen hij haar naar huis bracht liet hij de taxi plotseling bij een hotel op het Damrak stoppen; hij had haar bij een arm gegrepen en haar niet bepaald zachtzinnig het hotel binnengesleept. De hardhandige wijze, waarop hij de vrouw met zich meetrok, viel de nachtportier, die toch het een en ander gewend moest zijn, meteen op; hij vertrouwde de zaak niet en had, nadat de twee in de hen toebedeelde kamer op de derde verdieping waren verdwenen, de politie gebeld. Toen een agent ongeveer drie kwartier later arriveerde trof hij de twee naakt in bed aan. De vrouw verklaarde dat de man haar de kleren van het lijf had gerukt - een kapot gescheurde bh lag als stuk van overtuiging op de tafel voor de president - en dat hij met geweld gemeenschap met haar had gehad.

De officier had geen moeite met de bewijsvoering. Hij was een van de laatste vertegenwoordigers van het uitstervende kemphaan-type en schilderde de verdachte af als een op zijn prooi loerende wellusteling. In de hitte van zijn requisitoir liet hij zich 'Hier heerst niet de wet van de jungle' ontvallen.

De raadsman interrumppeerde: 'Mag ik de officier erop wijzen dat Curaçao een schraal en dor eiland is,' waarop de president ingreep: 'U kunt dit soort opmerkingen beter voor u houden.'

Nadat de officier, niet van zijn stuk gebracht, nog een poosje had uitgeweid over het slachtoffer, een respectabele jonge vrouw, wier vertrouwen in een rasgenoot - 'ik bedoel een man van eendere herkomst' - diep was beschaamd, eiste hij één jaar en zes maanden met aftrek van de tijd in voorarrest doorgebracht.

De raadsman, sociaal bewogen en niet op zijn mondje gevallen, keek er vanzelfsprekend anders tegenaan. Waar berustte het bewijs op, vroeg hij zich af. Op de verklaring van een toeriste, die zich voor een genoeglijke avond in een grote stad een haar onbekende cavalier had aangemeten en met hem had gedronken en gedanst. Niets aan de hand. Het normale patroon van 'boy meets girl'. 'Ongetwijfeld heeft 's mans overhaaste manier van

doen de aandacht van de nachtportier getrokken, maar sedert wanneer is haast in sexualibus een misdrijf? Het begrip fair play brengt met zich mee dat we ook haar manier van doen onder de loep moeten nemen. Als er werkelijk iets tegen haar zin was gebeurd, dan was er toch volop gelegenheid geweest om hulp in te roepen. Ze had maar een kik hoeven te geven en taxichauffeur én nachtportier zouden haar hebben geholpen om van de man af te komen. Ik ga niet zover te beweren dat het plegen van de geslachtsdaad van haar is uitgegaan, maar ik benadruk dat zij zich door de drank en opwinding van het nachtleven in een bruisende stad als Amsterdam in een toestand van gewilligheid, van “ga je gang maar” had gebracht. Of verwacht de officier soms een uitdrukkelijke, op schrift gestelde toestemming? Als alles normaal was verlopen zou het niet bij de vrouw zijn opgekomen om aangifte wegens verkrachting of wat dan ook te doen. Maar wat gebeurt er? Midden in de nacht wordt de deur van de hotelkamer opengegooid en een argwanende agent van politie treft haar naakt op een bed naast een man aan. Om zich uit deze penibele situatie te redden weet ze niets beters te bedenken dan dat het allemaal met geweld, waartegen ze niet was opgewassen, is gebeurd. De onderwijzeres uit Barbados, een eiland waar Victoriaanse opvattingen nog altijd hoogtij vieren, valt terug in haar rol van kruidje-roer-me-niet; die van toeriste, van een vrolijk avondje uit, wordt grondig geëlimineerd. Meneer de president, edelachtbare heren, de getuige heeft één eed afgelegd, ze had eigenlijk twee eden moeten afleggen, één als onderwijzeres en één als toeriste. Was dat het geval dat zou de tegenstrijdigheid van haar verklaringen zonneklaar zijn gebleken.’ Hij kwam tot vrijspraak en vorderde onmiddellijke invrijheidstelling van zijn cliënt.

De rechtbank weigerde dat laatste, wilde zich in alle gemoedsrust over de zaak buigen en bepaalde de uitspraak, zoals bij misdrijven gebruikelijk, op ‘vandaag over twee weken’.

Elfredo heeft de uitspraak niet afgewacht. Hij is gestorven zonder te weten, zonder te willen weten of hij schuldig zou worden bevonden of niet. Het is bijna onvoorstelbaar dat een voor hem zo gewichtige uitspraak hem niet raakte, niet het alles overheersende centrale punt in zijn denkwereld was. Hij had toch op zijn minst op de beslissing kunnen wachten. Wie twee maanden en tweeëntwintig dagen in voorarrest heeft gezeten kan die twee weken toch ook wel doorkomen, zou je zo zeggen.

Ik probeerde, terwijl ik in Groet langs het Achterpad liep, een bevredigend antwoord te vinden op deze puzzel. Soms, buiten de rechtszaal, lukt het me om de dingen in een ander licht te zien, om de toga en de wetboeken te vergeten, om me te verplaatsen in andere denkpatronen. Maar dit keer lukte het me niet. In plaats van me scherper voor de geest te komen dook het beeld van Alfredo steeds verder weg. Het was onwillig, het liet niets los. Ik kwam geen stap verder. Andere zaken, tientallen, honderden, eisten mijn aandacht. In arren moede gaf ik het op.

Ruim twintig jaar later loop ik weer langs het Achterpad. De grindweg is intussen geasfalteerd, er zijn wat dure huizen bijgekomen, maar voor de rest is het onveranderd gebleven, het Klimduin, de Vier Trappen, de dennen, de abelen. Ik ben al een jaar of wat gepensioneerd, met de rechtspraak heb ik geen bemoeienis meer, zelfs de jurisprudentie houd ik niet meer bij. Er bestaat nu eenmaal voor oud-rechters niet zo iets als Bronbeek, waar oud-gedienden onder elkaar onder het stofbedolven krijgsv verrichtingen kunnen oprakelen. Vandaar dat ik de monologue intérieur heb gecultiveerd, ze biedt mij een genadige uitkomst, ik maak er als een herkauwend dier dankbaar gebruik van. Niemand zal me daarbij van gemakzucht kunnen beschuldigen. Ik houd me bij voorkeur bezig met die gevallen, waaraan, om het populair te zeggen, nog een slot moet worden gebreed. Geesje S., voor wie ik een zwak had, passeert de revue, Onne de B., die mij om onverklaarbare redenen dreigbrieven uit

Egypte bleef zenden, Gerrit Ch., de oplichter, die het klaarspeelde om mij geld af te troggelen.

Maar vandaag is het de beurt van Alfredo en dat is gezien mijn gevorderde leeftijd een ware tour de force. Ik moet me verplaatsen in de situatie van een jongeman in de kracht van zijn leven, een zeeman, een eilander, een creool. Allerlei details van zijn zaak komen van achter de nevelgordijnen van het verleden weer te voorschijn, alleen zijn gezicht kan ik me niet meer voor de geest halen. Zou dat komen omdat hij tijdens de behandeling van zijn zaak nauwelijks heeft opgekeken? Hij zal, zoals alle verdachten, zijn binnengeleid en op de verdachtenbank zijn gaan zitten. Toen zijn zaak werd uitgeroepen zal de deurwaarder hem wel hebben beduid dat hij moest opstaan. Ik verbeeld me dat hij met gebogen hoofd voor ons heeft gestaan, in een houding die deed denken aan Van der Lubbe na de Rijksdagbrand. Dat wat ik bij onze eerste en enige ontmoeting van hem heb opgevangen stelt bitter weinig voor. Om dat wat hem authentiek maakt te ontdekken zal ik hem vanuit mijn eigen inlevingsvermogen opnieuw moeten creëren. Ik ben geen spiritist, het is mij er niet om te doen om met zijn schim een praatje te maken, met zulke morbide spelletjes houd ik me niet op. Ik wil meer, ik wil het vraagteken achter zijn zelfmoord weg hebben.

Om daar achter te komen neem ik mijn toevlucht tot een van ouds bekende, voor de hand liggende kunstgreep. Ik laat Alfredo in zijn cel een brief schrijven, waarin hij zijn gevoelens en gedachten ordent en uiteenzet. Of hij in werkelijkheid daartoe bij machte was, weet ik natuurlijk niet; dat doet er ook niet toe, de brief die ik hem laat schrijven is niet anders dan een hulpmiddel, dat mij in staat moet stellen om in zijn huid te kruipen.

Aan wie moet de brief worden gericht? Dat is de eerste hobbel. Ik overleg bij mezelf of ik hem de brief aan zijn moeder zal laten schrijven of aan een goede vriendin. Aan beide oplossingen kleven bezwaren. Een zoon zal zich niet zo gemakkelijk tegenover zijn moe-

der uiten wanneer het om seksuele uitspattingen gaat. Te verwachten is dat dan een zekere terughoudendheid optreedt. En een vriendin lijkt me ook niet de aangewezen persoon bij wie hij daarmee zal komen aanzetten. Omdat ik er niet uitkom besluit ik er een open brief van te maken, in de trant van 'To whom it may concern', voor wie het aangaat.

Ik geef onmiddellijk toe dat de brief daardoor het vertrouwelijke, dat een brief aan een dierbaar persoon eigen is, zal missen, ze krijgt iets declamatorisch, ze streeft een doelgericht effect na. Daar komt bij dat in een brief aan een vertrouwd persoon veel wordt verondersteld, schrijver en ontvanger van de brief hebben het verleden, althans grote brokken uit het verleden gemeen. Een ogenschijnlijk onopvallende zinswending, een soort knipoog, onzichtbaar voor buitenstaanders, kan voor hen al genoeg zijn.

Ik had mij, het bleek al gauw, een onmogelijke taak gesteld. Al bij de openingszin struikelde ik over de problemen. Want ik stelde me niet tevreden met het antwoord op de vraag waarom hij een eind aan zijn leven had gemaakt, ik wilde bovendien weten waarom die vraag me niet losliet. Het was toch onbegonnen werk om me vandaag de dag nog te gaan verdiepen in alle onopgeloste raadsels uit mijn lange, men zegt eervolle, loopbaan. Wat bezielde me eigenlijk om mijn moeizaam opgebouwde gemoedsrust te laten verstoren door een willekeurig persoon met wie ik nooit enig persoonlijk contact had gehad. Ik kon toch op mijn vingers natellen dat hij mij alleen maar zou gaan bestoken met de wapens uit zijn arsenaal, twijfel, spot, hooghartig stilzwijgen. Of kon het zijn dat Alfredo me alleen daarom bleef achtervolgen, omdat hij mij, ons rechters, op het kritieke moment dat wij ons waar moesten maken, dat we uit de anonimiteit van onze subjectieve overwegingen tot een objectief oordeel moesten komen, voor schut had gezet, ons ons wapen, het vonnis, uit handen had geslagen, onze nobele, verheven missie van tritagonist illusoir had gemaakt.

Voor hem moeten andere criteria hebben gegolden, maar welke? Daar wilde ik achter komen, ik wilde het geheim van 's mensen drijfveren leren kennen, dat ik, ondanks mijn professioneel doordringen in de verfijnde, uitgesponnen constructies van opzet en schuld, tot op de dag van vandaag niet heb kunnen ontsluiëren. Ik wilde via hem het magnetisme van de dood leren kennen, de omarming van het grote onbekende, godbetert juist op het moment dat er voor hem niets heerlijkers zou hebben moeten bestaan dan te ontwaken uit de nachtmerrie van de onzekerheid, uit een gesloten cel naar buiten te stappen, de vrije lucht diep in te ademen. Ik wilde via hem te weten komen waarom de lokstem van het leven het moest afleggen tegen de roepstem van de dood. Wie zo oud is als ik hoeft zich niet langer te generen voor het pathetisch gesol met het bijna onmogelijke.

In de brief die ik hem wil laten schrijven, die ik hem niet dicteer, maar die hij, gestorven of niet, zelf moet invullen, zal hij ons, zal hij mij, duidelijk moeten maken waarom hij, als hij zich niet schuldig achtte, toch de straf aan zichzelf voltrok. In die brief zal hij duidelijk moeten maken waarom de vrijspraak, die zijn advocaat met zoveel aplomb had bepleit, voor hem geen vrijspraak betekende, waarom het er voor hem niets toe deed tot welk oordeel de rechtbank straks zou komen.

Terwijl de officier in zijn tenlastelegging zich had moeten beperken tot één nauw omschreven feit, dat te Amsterdam in de nacht van 2 op 3 juli zou zijn gepleegd, kent hij een dergelijke begrenzing van zijn doen en laten niet. Ik zal heel voorzichtig te werk moeten gaan. Als ik hem pres om zich te concentreren op deze ene nacht, als hij zou kunnen denken dat het mij om een postume herhaling van de rechtszitting te doen is, kan ik mijn voornemen net zo goed laten varen. De brief zal meer moeten inhouden dan een paar sobere feiten, waarover nauwelijks verschil van mening bestaat. Waar het om gaat is niet handeling zus of zo, niet het enkele feit van het neuken, maar de verschillende elkaar overlappende

lagen, trappen van een vormeloze angst waar hij geen vat op heeft.

‘Grace!’ Hij strekt zijn handen naar haar uit, klampt zich aan haar vast, hij is hulpeloos, hij komt klaar.

Ze - de politie, de officier, de rechters - willen weten of hij de verkrachting bekent. Ik weet het niet, wil hij uitschreeuwen, maar hij zwijgt, hij ondergaat de confrontatie met Grace in het kabinet van de rechter-commissaris als een vreemde, onwerkelijke hallucinatie. Daar staat ze tegenover hem, ze herkent hem, hij is het, dezelfde die haar uit de auto heeft gesleurd, haar armen heeft neergedrukt, haar benen met haar schoenen nog aan vaneen heeft gehouden. Geen woord over de machteloosheid waarin hij zich bevond, de redding die ze hem bracht. Ze is het vergeten, ze wil het niet meer weten, ze is de strikte, meedogenloze onderwijzeres uit Barbados, de engel met een vlammend zwaard, die verlangt dat ‘justice shall be done’.

Het is niet de straf die hij vreest, de gevangenisstraf die ze hem zullen opleggen, het is het water dat zich boven zijn hoofd zal sluiten, het water dat zijn eiland omringt, waar hij als klein kind al bang voor was, waar hij niet in durfde te stappen, zijn voeten terugtrok, tot hij het plagen van de kinderen en de grote mensen beu was en daarom juist het water ging zoeken, zeeman werd.

Hij stuurt zijn moeder met lange tussenpozen kaarten uit de havens die zijn schip aandoet. Hij is matroos op de wilde vaart. De havens blijven witte, onbekende plekken voor hem, hij komt niet verder dan de eerste de beste kroeg, hij zoekt niet veel verder dan de eerste de beste meid. Een heel enkele keer gaat hij de stad in en koopt dan een zijden shawl, een ring of een halsketting voor zijn moeder, hij heeft zelfs voor een goudsmid een davidster uitgetekend, omdat hij wist dat ze zo'n talisman graag wilde hebben. Zijn moeder vormt de binding met zijn eiland, hij heeft haar in geen jaren meer gezien, schrijven doet ze niet, ze heeft last van haar ogen, ze laat om de zoveel tijd de buurman een bericht sturen

Poste Restante, in de hoop dat haar zoon dat zal ontvangen. Het is een ijdele hoop, want hij gaat niet naar het postkantoor, hij wil geen brief, hij is bang om daarin te lezen dat het slecht met haar gaat, dat ze heel erg ziek is, dood misschien. Toch blijft hij haar pakjes sturen, het is zijn manier van contact onderhouden; zolang hij die stuurt heeft hij het gevoel dat hij haar in leven houdt, dat ze de pakjes zal openmaken en aan haar burens en vriendinnen zal laten zien. Als ze haar dan vragen of hij al een vrouw heeft, zal ze doen alsof hij alle meisjes ter wereld om zijn vinger windt, dat hij de uiteindelijke keuze alleen maar uitstelt tot hij straks weer terug zal komen, op het eiland, in Banda Abao, voorgoed in haar buurt.

Hij moet er zelf om lachen, hij heeft geen benul wat liefde voor een vrouw inhoudt, hij heeft genoeg aan het water waarmee hij een verbond - tot de dood ons scheidt - heeft gesloten. Zijn contacten met vrouwen zijn kortstondig, hij komt en hij gaat, wat hij achterlaat zijn dollars, wat hij meeneemt zijn grimassen en een hol gevoel van binnen.

Het is zijn gewoonte niet om vrouwen aan te spreken, in de kroegen waar hij komt is hij gewend dat ze zich naast hem nestelen, om een drankje zeuren, zich aan hem opdringen. Toen Grace zich naar hem toe boog en hem om een vuurtje vroeg waren haar groene, vochtige ogen het eerste dat hij van haar opmerkte. Nadat ze haar sigaret had aangestoken vergat hij zijn aansteker uit te doen. Ze moest om hem lachen: 'Ik heb je niet gevraagd om me in brand te steken.' Zij is het, wist hij meteen. Om tijd te winnen stelde hij voor om te gaan dansen. Terwijl haar lichaam, als daarvoor geschapen, zich tegen het zijne aansloot, fluisterde ze hem in het oor: 'Je moet me respecteren, stranger.'

Wat weet hij van haar? De ronding van haar harde billen, het kroezige schaamhaar, dat hem, toen zijn hand daar bleef dralen, aan een vogelnestje deed denken, de kleine, puntige borsten als van een jong meisje.

'Je weet niet eens wie ik ben.'

'Koningin van Ethiopië.' Het is de diepste vorm van respect, van verering, die in zijn hoofd opkomt.

'Africa gives me the creeps.'

'En wij dan?'

'The blue Caribbean.'

Maar nu ze in haar tweed mantelpak - zo door en door Engels - bij de rechter-commissaris tegenover hem staat, bezitten haar lichaam en hun gesprekken voor hem geen realiteit meer, ze zijn buiten zijn bereik gebracht, zijn vreemden, strangers, geworden. Hij luistert naar haar minutieuze weergave van het verloop van die nacht, tot aan de rit met de taxi. 'Dank je wel voor de plezierige avond,' hoort hij haar zeggen. De rest hoort hij nauwelijks, het gaat niet over hem, het gaat over een ander, die met geweld bezit van haar heeft genomen, een bruto, een schoft, zo eentje die het verdient om te worden gecastreerd. Als ze ziet dat hij instemmend knikt, haalt ze haar schouders op. Dan ondertekent ze haar verklaring en verlaat de kamer zonder naar hem om te kijken. Het laatste dat hij van haar ziet zijn haar peau de suède schoenen, dezelfde die ze toen aanhad.

'Wil je misschien nog iets zeggen, iets dat we niet hebben aangeroord?'

'Nee, ik heb niets te zeggen.'

'Het hoeft niet. Een glas water?'

De RC, een vrouw van in de vijftig, beschikt over de zeldzame eigenschap van bewogenheid met slachtoffer en dader. Het lijkt erop dat verdachten dat aanvoelen, ze hebben dikwijls de behoefte hun hart bij haar uit te storten, iets te openbaren van drijfveren, waar ze tot op dat moment zelf geen weet van hadden.

Elfredo schudt het hoofd, hij grijpt de hem toegestoken hand niet, hij blijft zwijgen. Hij heeft het gevoel dat het water al tot zijn lippen reikt en dat de reddingsboei die ze hem toewerpt het proces van verdrinken alleen maar zal vertragen. Hij wil niet onbeschoft zijn, hij wil de sympathieke, oudere vrouw niet om de tuin leiden. Begrip en medeleven zijn obstakels, die hij uit alle macht moet trachten te vermijden.

‘Ze weet beter dan ik wat er is gebeurd,’ zegt hij tenslotte, ‘als zij het zegt, zal het wel zo zijn.’

Zijn advocaat hamerde erop dat een veroordeling zo goed als uitgesloten was en prentte hem in dat hij op de zitting er beter aan deed om niets te zeggen.

‘Met dit soort zinnnetjes kan je de hele zaak verprutsen, de rechtbank kan daaruit een bekentenis lezen en dan hang je.’

Het lauwe, gelatene van Alfredo stoort hem.

‘Wil je dan niet vrij?’

‘Wie wil niet vrij zijn?’

‘Na de identiteitsvragen - je naam, je leeftijd en waar je bent geboren - moet je zeggen dat je alles aan je raadsman overlaat.’

‘Wat is er geëist?’ vroeg de gevangenbewaarder, toen Alfredo na de zitting weer naar het Huis van Bewaring in Assen was overgebracht.

‘Ik weet het niet,’ zei Alfredo, ‘je moet het mijn advocaat vragen.’

Had dat voor de cipier een vingerwijzing moeten zijn dat er iets met hem aan de hand was? Ik neem aan van niet, het is algemeen bekend dat verdachten door de spanning of vanwege de valium na afloop van de zitting vaak niet kunnen weergeven hoe het er is toegegaan. Nee, de cipier treft geen blaam, de raadsman niet, de officier niet. Wie dan wel?

Met een opengesneden slagader en zijn hoofd in de toiletpot is hij in zijn cel aangetroffen. De toiletpot, die hij met een prop - zijn verfrommelde broek - had verstopt, was tot de rand toe vol water. Als verdrinking zijn uiteindelijke doel en bestemming was geweest, dan was dit een lugubere imitatie van wat - in de ogen van een toeschouwer aan de zijlijn - een aannemelijk slot van zijn leven had moeten worden.

Artikel 28 van de Wet op de Rechterlijke Organisatie luidt: De leden van de rechterlijke macht zijn verplicht

het geheim te bewaren opzichtelijk de gevoelens die in de raadkamer over rechtshangige gedingen door de raadsheren of rechters zijn geuit geworden.

Het geheim van de raadkamer verbiedt openbaarmaking van wat door de rechters wordt bedisseld, de besluitvorming en wat daaraan voorafgaat is geheim. Ik zou u natuurlijk, tegen alle regels in, kunnen vertellen hoe het vonnis zou hebben geluid, ware Elfredo in leven gebleven. Maar wat schieten we daarmee op, dat wat voor de officier, de raadsman en de rechters hoofdzaak was, waar het voor hen om draaide, was voor hem bijzaak, iets bijkomstigs, iets waarop hij niet wilde en hoefde te wachten. Hij had, om het populair te zeggen, geen boodschap aan ons.

Ik loop langs het Achterpad en snuif de geuren van duinrozen, jasmijn en kamperfoelie op. In de loop der jaren schuiven ongemerkt hoofd- en bijzaken in elkaar, daders en slachtoffers, rechters en verdachten. Laat ons dat tot troost zijn.